

COMMENTAARNOTA ZIENSWIJZEN ONTWERPBESTEMMINGPLAN

LORENTZ- PARTIËLE HERZIENING WINDMOLENS

1. Inleiding

Harderwijk is van plan om de bouw van drie windturbines op bedrijventerrein Lorentz mogelijk te maken. Deze windturbines dragen bij aan de hoeveelheid duurzame energie die in de gemeente opgewekt wordt. Met deze windmolens wordt een grote bijdrage geleverd aan de gemeentelijke ambitie om een CO₂-reductie van 45% in 2031 te halen. Windenergie zal hier een grote bijdrage aan leveren. De geldende bestemmingsplannen voorzien niet in de bouw van deze windmolens en vraagt om een aanpassing daarvan.

De gemeenteraad heeft op 19 september 2019 besloten om voor de realisatie van de windmolens op het bedrijventerrein Lorentz toepassing te geven aan de coördinatieregeling zoals opgenomen in artikel 3.30, lid 1 van de Wet ruimtelijke ordening. Concreet heeft dit geleid tot een gecoördineerde voorbereiding en terinzagelegging van de volgende stukken:

1. het ontwerpbestemmingsplan Lorentz - Partiële herziening windmolens;
2. de ontwerp omgevingsvergunning Lorentzhaven windmolens, Lorentzstraat 5-01 en Lorentzdijk 5 en 25 (bouwen en oprichten van een inrichting);
3. de vergunning gebiedsbescherming Wet natuurbescherming;
4. de ontheffing soortenbescherming Wet natuurbescherming;

2. Ter inzagelegging

Van 23 januari 2020 hebben alle stukken gedurende zes weken voor iedereen ter inzage gelegen. Tijdens deze termijn kon een ieder schriftelijk zienswijzen kenbaar maken bij de gemeenteraad. Desgewenst kon ook worden volstaan met een mondelinge zienswijze. Dit is op 22 januari bekend gemaakt in de Harderwijker Courant en in de Staatscourant. De stukken waren ook raadpleegbaar op de gemeentelijke website www.harderwijk.nl en www.ruimtelijkeplannen.nl.

3. Zienswijzen en ontvankelijkheid

Er zijn 10 zienswijzen ontvangen naar aanleiding van de terinzagelegging van alle stukken als genoemd in de inleiding die nodig zijn om de windmolens te kunnen bouwen. Alle zienswijzen zich tot het bestemmingsplan, de zienswijzen 4,5, 9 en 10 zijn mede gericht tegen de vergunning gebiedsbescherming en ontheffing soortenbescherming volgens de Wet natuurbescherming. Zienswijzen 1, 4, 5, 7, 9 en 10 zijn ook gericht tegen de ontwerp omgevingsvergunning. De zienswijzen zijn zowel schriftelijk als mondeling ingediend. Alle ingediende zienswijzen zijn binnen de termijn van inzagelegging ontvangen, voldoen aan de gestelde eisen en kunnen daarmee in behandeling worden genomen.

4. Zienswijzen en commentaar

Alle ingekomen zienswijzen zijn kort samengevat in deze commentaarnota en van een gemeentelijke reactie voorzien (cursief). Daarbij wordt tevens aangegeven of er aanleiding is voor het aanbrengen van wijzigingen in de stukken. Alle wijzigingen worden vervolgens in het slot van deze commentaarnota samengevat weergegeven.

In verband met de privacywetgeving zijn de zienswijzen geanonimiseerd. De namen en adressen van alle reclamanten zijn opgenomen in een aparte – niet openbare – bijlage.

5. Behandeling zienswijzen

Zienswijze 1.

Opmerking 1.1

In de toelichting en/of bijlagen is niet opgenomen dat er een gasdrukmeet- en schakelstation van Liander binnen de contour van de windturbine valt. Windturbines kunnen de leveringszekerheid in gevaar brengen doordat er een kans bestaat dat een falende windturbine (of onderdelen daarvan) het gasdrukmeet- en regelstation van Liander beschadigt.

Reclamant verzoekt om het gasdrukmeet- en regelstation alsnog mee te nemen in de toelichting van het ontwerpbestemmingsplan en in kaart te brengen welke risico's er zijn voor het gasdrukmeet en regelstation.

Commentaar

In de wetgeving is vastgelegd wanneer toetsing plaats dient te vinden in het kader van externe veiligheid. Het kaststation op de Daltonstraat 33 valt niet binnen de toetsingscriteria voor externe veiligheid. Het kaststation is daarom niet meegenomen in het onderzoek voor externe veiligheid in de MER en het ontwerpbestemmingsplan. Deze besluitvorming voldoet aan de eisen voor een goede ruimtelijke ordening.

Werkwijze

In het kader van een goede ruimtelijke ordening worden besluiten behandeld waar volgens artikel 5.16 Wet milieubeheer geen beoordeling voor nodig is. In het onderstaande beleidskader is de wet- en regelgeving beschreven waaraan in het kader van externe veiligheid getoetst dient te worden voor een gasmeet-ontvangststation. In de beoordeling is dit toegepast op het kaststation op de Daltonstraat 33.

Beleidskader

Voor externe veiligheid zijn de normen, risicoafstanden en toetsingsvoorwaarden vastgelegd in verschillende besluiten onder verschillende wetgeving. Een gasdrukmeet- en regelstation (GOS) valt onder het Activiteitenbesluit milieubeheer evenals de windturbines. Het transport van aardgas is vastgelegd in het Besluit externe veiligheid buisleidingen (Bevb).

Activiteitenbesluit milieubeheer

Windturbines: Voor windturbines geldt dat binnen de plaatsgebonden risicocontour 10^{-6} per jaar geen kwetsbare- en binnen de 10^{-5} naast kwetsbare objecten ook geen beperkt kwetsbare objecten, conform het besluit externe veiligheid inrichtingen (Bevi), mogen voorkomen. Onderstaande tabel geeft een globaal overzicht van kwetsbare en beperkt kwetsbare objecten.

Kwetsbare objecten	Beperkt kwetsbare objecten
Woningen	Verspreid liggende woningen (2/ha)
Ziekenhuizen, bejaarden- en verpleeghuizen e.d.	Dienst- en bedrijfswoningen
Scholen en dagopvang minderjarigen	Kantoorgebouwen (< 1500 m ²)
Kantoorgebouwen en hotels (> 1500 m ²)	Hotels en restaurants (< 1500 m ²)
Winkelcentra (> 1000 m ² > 5 winkels)	Winkels
Winkel met supermarkt (> 2000 m ²)	Sport-, kampeer- en recreatieterreinen (<50 personen)
Kampeer- en verblijfsrecreatieterrein (> 50 pers.)	Objecten met hoge infrastructurele waarde
Andere gebouwen met veel personen gedurende een groot deel van de dag	

Tabel 1: Globaal overzicht (beperkt) kwetsbare objecten

De ongeval scenario's (mastbreuk, bladbreuk en gondel/rotorafworp) van windturbines kunnen bijdragen aan een verhoging van het risico ten aanzien van vrijkomen van gevaarlijke stoffen zoals aanwezig bij risicovolle inrichtingen zoals (niet categoriale) inrichtingen die vallen onder het Bevi. Een afgebroken mast en/of blad kan een risicovolle inrichting (gedeeltelijk) kan treffen. Voor de genoemde

scenario's kan de kans van optreden worden bepaald (faalkans) en vervolgens de kans dat een in de buurt gelegen object daadwerkelijk getroffen wordt (trefkans).

GOS: Voor een GOS gelden vaste risicoafstanden afhankelijk van de gasdruk en het type GOS. Dit bepaalt tevens de categorie, conform het Activiteitenbesluit milieubeheer, waaronder het GOS valt en welke afstanden daarbij horen.

Bevb: Conform de Regeling externe veiligheid buisleidingen vallen buisleidingen voor het transport van aardgas met een minimale druk van 16 bar en een minimale diameter van 50 millimeter onder het Bevb. In het Bevb zijn onder andere toetsingscriteria opgenomen voor het plaatsgebonden risico en het groepsrisico waaraan een buisleiding moet voldoen.

Beleidsanalyse

In deze beleidsanalyse is het kaststation aan de Daltonstraat getoetst conform bovenstaande wetgeving en is gebruik gemaakt van de Handreiking Risicozonering windturbines (I&W: 2020) en het Handboek buisleidingen in bestemmingsplannen (I&M: 2016).

Het kaststation valt onder categorie B van het Activiteitenbesluit milieubeheer omdat de inwendige druk lager is dan 16 bar. Het kaststation heeft vastgestelde risicoafstanden. Voor beperkt kwetsbare objecten geldt een vaste risicoafstand van 4 meter en 6 meter tot kwetsbare objecten. Deze risicoafstanden zijn bepaald middels een worst-case benadering.

De windturbine is van het type Vesta 150. Deze windturbine heeft een plaatsgebonden risicocontour 10^{-5} per jaar van 40 meter en een plaatsgebonden risicocontour 10^{-6} per jaar van 210 meter. De windturbine wordt gerealiseerd op 100 meter afstand. Hiermee ligt het kaststation binnen de plaatsgebonden risicocontour 10^{-6} per jaar van de windturbine. Conform het besluit externe veiligheid inrichtingen (Bevi) is het kaststation geen beperkt kwetsbaar of kwetsbaar object. Er verblijven immers geen personen binnen de GOS.

De windturbine kan zorgen voor een toename van de faalkans van het kaststation. Deze faalkans heeft invloed op de risicoafstanden. Aangezien de risicoafstanden zijn vastgelegd in het Activiteitenbesluit milieubeheer is de faalkans niet nader bepaald.

Voor het kaststation is de trefkans bepaald door te kijken naar de oppervlakte van het kaststation en de ligging ten opzichte van de windturbine. Het kaststation heeft een oppervlakte van ongeveer 4 vierkante meter en ligt binnen de ongevalsscenario mastbreuk en bladbreuk. Er is een worst-case trefkans bepaald van $7 \cdot 10^{-5}$ per jaar.

De buisleiding waaraan het kaststation is gekoppeld heeft een buisleiding met een kleinere diameter dan 50 mm en een lagere druk dan 16 bar. Hiermee is deze voor externe veiligheid niet relevant verdere toetsing is niet noodzakelijk.

Conclusie

Deze zienswijze is behandeld in het kader van een goede ruimtelijke ordening. Het kaststation en de aanliggende buisleiding zijn niet relevant in het kader van externe veiligheid. De gasdruk ligt onder de 16 bar. Het kaststation is geen risicovolle inrichting of (beperkt) kwetsbaar object conform het Bevi. De worst-case trefkans door mast- en/of bladbreuk van de nabijgelegen windturbine is bepaald. Deze zorgt niet voor een wijziging in de risicoafstanden ten aanzien van het kaststation aangezien deze zijn vastgelegd in het Activiteitenbesluit milieubeheer. De toename van de faalfrequentie van het kaststation is daarom niet nader bepaald.

Deze zienswijze geeft geen aanleiding het ontwerpbestemmingsplan gewijzigd vast te laten stellen.

Zienswijze 2

Opmerking 2.1

De windturbines liggen in de buurt van de haven ter plaatse. Deze windturbines kunnen de Radarwerking van de scheepvaart verstoren. Reclamant adviseert de schippers/havenmeester bij dit plan te betrekken

Commentaar

In de voorschriften van RWS voor afstanden van windturbines tot vaarwegen wordt gehanteerd, dat indien de windturbines meer dan 50 meter of de halve diameter van de rotor, landinwaarts staan ten opzichte van de scheepsradar c.q. buiten de vaarwegbegrenzing deze daarvan geen hinder ondervindt voor waarnemingen in het vaargebied. De afstand tot de haven/vaarweg is meer dan 150m. Deze afstand is groot genoeg om geen invloed te hebben op de Scheepsradar. Verder worden havenmeesters tijdig geïnformeerd.

Conclusie

Deze zienswijze geeft geen aanleiding het ontwerpbestemmingsplan gewijzigd vast te laten stellen.

Zienswijze 3

Opmerking 3.1

De windmolens worden geplaatst op Lorentz 1. Reclamant zou graag een onderbouwing krijgen van deze keuze en van de argumenten waarom Lorentz 3 als voorkeurslocatie is afgefallen.

Commentaar

Lorentz III is onderzocht in het eerste haalbaarheidsonderzoek van windmolens in de gemeente Harderwijk. Lorentz III is onderdeel van de Routekaart windenergie, quickscan en we hebben Lorentz III bijvoorbeeld ook meegenomen in het natuuronderzoek dat we in 2016 hebben laten uitvoeren. Lorentz III is geen onderdeel van het initiatief omdat de realisatie van windmolens op Lorentz III niet realistisch is. Hieraan ligt een privaatrechtelijke overeenkomst ten grondslag waarin een belangenafweging is gemaakt tussen de realisatie van windturbines en de potentiële mogelijkheden op een bedrijfskavel op Lorentz III. In deze belangenafweging speelden verschillende belangen van de gemeente een rol. De economische ontwikkeling en werkgelegenheid in de gemeente hebben in de afweging uiteindelijk de doorslag gegeven.

Opmerking 3.2

Binnen de 'vrijwaringszone – windturbine' zouden geen gebouwen aanwezig mogen zijn waar met meer dan 50 personen tegelijk gewerkt wordt. Aan deze regel wordt in de praktijk niet voldaan.

Commentaar

Er is geconstateerd dat op de tekening de vrijwaringszone en de veiligheidszone omgewisseld zijn. Dit wordt hersteld. Ter informatie de vrijwaringszone is de binnenste zone (in dit geval 40 meter om het middelpunt van de turbine) waarin geen beperkt kwetsbare objecten zijn toegestaan. Dat is ook niet het geval.

Beperkt kwetsbare objecten zijn gedefinieerd in artikel 1 van het Besluit externe veiligheid inrichtingen (Bevi), hieronder vallen onder andere:

- kantoorgebouwen en hotels met een bruto vloeroppervlak van minder of gelijk aan 1.500 m² per object;
- bedrijfsgebouwen, voor zover zij geen gebouwen zijn waarin grote aantallen personen gedurende een groot gedeelte van de dag aanwezig plegen te zijn zoals:
 - kantoorgebouwen en hotels met een bruto oppervlak van meer dan 1.500 m² per object
 - complexen waarin meer dan 5 winkels zijn gevestigd en waarvan het gezamenlijk vloeroppervlak meer dan 1.000 m² bedraagt,
 - winkels met een totaal oppervlak van meer dan 2.000 m² per object, voor zover in die complexen of in die winkels een supermarkt, hypermarkt of warenhuis is gevestigd;

- objecten die met bovengenoemde objecten gelijkgesteld kunnen worden uit hoofde van de gemiddelde tijd per dag gedurende welke personen daar verblijven, het aantal personen dat daarin doorgaans aanwezig is en de mogelijkheden voor zelfredzaamheid bij een ongeval, voor zover die objecten geen kwetsbare objecten zijn;

Deze objecten zijn derhalve wel toegestaan binnen de veiligheidszone. Hier zijn alleen kwetsbare objecten niet toegestaan. Kwetsbare objecten zijn bijvoorbeeld kantoorgebouwen en hotels met meer 1.500 m² vloeroppervlak.

Opmerking 3.3

Belpa B.V. (met circa 20 medewerkers) ligt binnen de 'vrijwaringszone – windturbine', maar op een afstand van circa 150 meter van de dichtstbijzijnde windmolens. Voor het bedrijf is er weliswaar een risico maar dit wordt als gering geschat.

Commentaar

Zoals hiervoor aangegeven zijn op de tekening de vrijwaringszone en de veiligheidszone omgewisseld. Belpa B.V. is gelegen binnen de veiligheidszone - windturbine. Belpa B.V. en het bijbehorende gebouw vallen niet in de definitie van kwetsbaar object en is derhalve toegestaan binnen de veiligheidszone – windturbine.

Opmerking 3.4

De notitie van Royal HaskoningDHV die ter beantwoording van een aantal vragen aan reclamant is toegezonden roept vragen op. Er wordt in deze notitie uitgegaan van een groot aantal aannames welke gebaseerd zijn op uitgevoerd onderzoek. Echter, deze aannames zijn geen garanties voor reclamant en daar zoekt hij naar. Het bedrijf wil geen hinder ervaren van de op te richten windmolens (magnetisme, meetsystemen, spanningsschommelingen, frequentie schommelingen). Het is voor hem niet duidelijk wanneer er in de praktijk wel hinder blijkt te zijn hoe dit vervolgens wordt opgelost.

Commentaar

De hinderaspecten die het bedrijf benoemd (magnetisme, meetsystemen, spanningsschommelingen, frequentie schommelingen), zijn heel specifiek. Hierover zijn slechts zeer beperkt onderzoeken beschikbaar. Echter, de onderzoeken die er zijn, zijn ook al met het bedrijf gedeeld en geven aan dat de genoemde hinderaspecten niet te verwachten zijn. De gemeente zal dit monitoren. Als in de praktijk genoemde hinderaspecten zich wel voordoen wordt in overleg nagegaan hoe deze hinder te beperken is. De gemeente benadrukt wel dat het bedrijf is gelegen op een bedrijventerrein waar ook andere bedrijven zich kunnen vestigen, zonder nieuwe ruimtelijke procedures, die genoemde hinderaspecten kunnen veroorzaken

Opmerking 3.5

Belpa B.V. heeft meerdere zonnepanelen op het bedrijfspand liggen. Bij het bedrijf bestaat ook de wens om deze hoeveelheid uit te breiden nu het dak daar nog ruimte voor biedt. Deze uitbreiding is voorzien op het deel van het dak gelegen aan de zijde van de windmolen. Gevreesd wordt dat (slag)schaduw de opbrengst van de zonnepanelen negatief gaat beïnvloeden. Gesteld wordt dat er in worst case sprake is van extra schaduwwerking wat een verlies van 8% betekent, maar dat de verwachting is dat dit in de werkelijkheid maar 1% zal zijn.

Commentaar

De gemeente heeft niet gerekend aan mogelijke opbrengstvermindering van de panelen, maar heeft wel een inschatting gemaakt van de schaduwduur op de panelen. De verwachting is dat hiervan slechts zeer beperkt sprake is om de volgende reden:

- *Het aantal schaduw momenten is beperkt: Ter plaatse van Belpa treedt de schaduw vooral op als gevolg van turbine 2 in de avonden. In deze periode, als de zon vanuit het Noordwesten schijnt, is de opbrengst van de zonnepanelen (die op het zuiden (zoo) zijn gericht) al minder omdat de zonsterkte veelal al beperkt is.*

De berekening van de schaduwduur is uitgevoerd met behulp van resultaten van Windpro (programma waarmee slagschaduw berekend kan worden). Deze resultaten zijn getoond bij een bedrijfsbezoek en

zijn als bijlage bij deze nota opgenomen (Harderwijk, Shadow – main result). In de schaduwduur berekening is de worst case schaduw weergegeven en de verwachte schaduw. In de worst case is alleen rekening gehouden met de hoeveelheid zon per maand. Bij de verwachte schaduw is ook rekening gehouden met windsnelheden en de richting van de wind. De berekeningen zijn uitgevoerd voor enkele nabijgelegen bedrijven. Voor de locatie van Belpa geldt het volgende:

- Totaal aantal uren per jaar dat zon kan schijnen: 4483
- Totaal aantal zonuren a.d.h.v. gemiddelde zonneshijn per maand: 1667 uur
- De verwachte schaduw t.p.v. Belpa: 15:46 uur
- Verwachte schaduw t.o.v. totaal zonuren (15:46 / 1667): 0,9%
- Maximale schaduw t.p.v. Belpa: 139:47 uur
- Maximale schaduw t.o.v. totale zonuren (139:47 / 1667): 8,3%

Er is dus in een worstcase situatie sprake van maximaal 8,3% van de tijd schaduw op het pand van Belpa, echter de te verwachten schaduw is nog geen 1%. De opbrengstvermindering van de aanwezige zonnepanelen (op een deel van het dak) is hiervan weer een fractie mede afhankelijk van de panelen en de opstelling.

Voor de uitbreiding van zonnepanelen zal ongeveer hetzelfde gelden. De tijdsspanne, tijdstip en duur zullen ongeveer gelijk zijn. Voor deze wordt dus ook een opbrengstvermindering van 1% verwacht, met een worstcase van 8,3%. Deze percentages zijn zo klein dat deze wegvallen in de jaarlijkse verschillen als gevolg van weersinvloeden.

Opmerking 3.6

Reclamant vreest, ondanks dat hij een voorstander is van verduurzaming, voor de waarde van zijn bedrijfspanden. Vanuit het pand is er duidelijk zicht op de mast van de windmolen wat van invloed zou kunnen zijn bij verkoop van het bedrijfspand.

Commentaar

Het is moeilijk in te schatten of de waarde van een bedrijfspand verandert als gevolg van de aanwezigheid van een windturbine in de direct omgeving. De vraag hierbij is altijd of de functie van het bedrijfspand wezenlijk verandert of dat de werkzaamheden die er worden uitgevoerd niet meer kunnen worden uitgevoerd. Een windturbine heeft hier over het algemeen geen invloed op, omdat ook vaak redelijke afstanden dienen te worden aangehouden tussen windturbines en bebouwing. Dat is op Lorentz ook het geval.

Een windturbine kan ook een positieve invloed hebben in die zin dat het de uitstraling van duurzaamheid benadrukt. Daarnaast is het altijd mogelijk om planschade te claimen via de procedures die daarvoor zijn.

Opmerking 3.7

De continuïteit van de bedrijfsvoering van Belpa B.V. is voor reclamant van groot belang. Bij hem bestaat de angst dat deze in gevaar komt nu hij nog geen garanties heeft dat er geen hinder ontstaat vanuit de windmolens. Het moment van het daadwerkelijk aanzetten van de windmolen zal daar uitsluitel over geven. Is hier rekening mee gehouden in de vorm van een risico dekking? Waar kan reclamant terecht bij het optreden van schade of bij beperkingen.

Commentaar

De gemeente benadrukt dat het bedrijf is gevestigd op een bedrijventerrein waar ook andere bedrijven een vorm van hinder kunnen geven gezien de aard van het terrein. Uiteraard is de inzet van de gemeente altijd geweest op het zoveel mogelijk beperken van hinder. In geval van schade is er de procedure voor planschade.

Conclusie

Deze zienswijze geeft aanleiding de verbeelding van het ontwerpbestemmingsplan gewijzigd vast te laten stellen. Er is geconstateerd dat op de verbeelding de vrijwaringszone en de veiligheidszone ongewisseld zijn. Dit wordt hersteld.

Zienswijze 4

Opmerking 4.1

De geluidsoverlast vanaf het industrieterrein is de laatste jaren toegenomen. Als daar ook nog het geluidsoverlast en obstakelverlichting van windturbines bij komt vreest reclamant te moeten stoppen met zijn bedrijf. Daarnaast zal het uitzicht vanaf het eiland richting het zuidoosten enorm verslechteren door het zicht op de gigantische windturbines. De aantrekkelijkheid om op het eiland of op het Veluwemeer te recreëren wordt hierdoor ontzettend verslechterd.

Commentaar

Het geluid van het industrieterrein valt binnen de hiervoor gestelde normen. Het eiland is al gelegen binnen de zone van het industrieterrein. De bijdrage van de windturbines in het geluid op het eiland is relatief laag (maximaal 43 dB Lden). Het geluid van de windturbines blijft binnen de wettelijke normen, waardoor de overlast relatief beperkt is. De windturbines zijn van groot belang voor de energietransitie die we in Nederland doormaken. Overal in het land verandert hierdoor het uitzicht. Door de begroeiing op het eiland zijn de windturbines op Harderwijks grondgebied op veel plekken niet zichtbaar vanaf het eiland, waardoor de aantrekkelijkheid om op het eiland te recreëren niet of nauwelijks verandert.

Opmerking 4.2

Het onderzoek van Bureau Waardenburg over de vliegbewegingen van watervogels is veel te beperkt om hier een gedegen uitspraak over te doen. Immers, in het voorjaar, maar vooral in augustus, september en oktober zijn er veel meer vogels aanwezig in het gebied en daarom ook aanzienlijk meer vliegbewegingen. Het radaronderzoek is derhalve ontoereikend. Om een goed onderbouwde uitspraak te doen over de effecten op de instandhoudingsdoelstelling van de vogelsoorten van het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren dient er een uitgebreider onderzoek gedaan te worden. Dit onderzoek zal zich moeten richten op de vliegbewegingen in het voor- en najaar, de maanden waarin de meeste vogels zich in het gebied bevinden

Commentaar

Voor het merendeel van de niet-broedvogels (9 soorten) van het Natura 2000-gebied VeluweRandmeren ligt de piek van het aantal vogels rondom de periode van december-februari. Voor andere vogels (5 soorten) ligt de piek wat eerder of later, maar komen ook voor in de periode december-februari. Zie hiervoor de overzichten op www.sovon.nl. Alleen de lepelaar kent een piek buiten de periode december-februari (namelijk mei-september), omdat de soort in het broedseizoen de VeluweRandmeren als foerageergebied gebruikt. Van de lepelaar is in de passende beoordeling aangegeven dat deze soort de afgelopen vier seizoenen niet is waargenomen ter hoogte van het plangebied en dat er daarmee ook geen kans is op structurele aanvaring met/verstoring door de windturbines. Daarmee geeft de periode december-februari een voldoende totaalbeeld van de vliegbewegingen van de niet-broedvogels van het Natura 2000-gebied om het aanvaringsrisico in te schatten.

Opmerking 4.3

Vogelbescherming Nederland geeft aan in de Nationale windmolenrisicokaart voor vogels dat windmolens aan het Veluwemeer een zeer hoog risico vormt voor vogels. In de MER staat dat dagelijkse vliegbewegingen door het windpark zijn uitgesloten. In de Passende beoordeling wordt er zelfs vanuit gegaan dat de windturbines op het industrieterrein Lorentz II niet zijn gelegen ter hoogte van belangrijke vliegroutes van vogels en daarmee geen barrière vormen. Er wordt gesteld dat er daarom geen sprake van negatieve effecten zijn op de instandhoudingsdoelstelling van de vogelsoorten van het Natura 2000-gebied VeluweRandmeren. Reclamant vraagt zich af waar dit op gebaseerd is en ziet graag de onderbouwing van deze stelling.

Commentaar

Zie het commentaar op opmerking 4.2 over het radaronderzoek naar vliegbewegingen tussen rust- en foerageergebieden. Dit onderzoek geeft een voldoende totaalbeeld van het aantal vliegbewegingen ter hoogte van de windturbines. Uit dit onderzoek blijkt dat dagelijkse vliegbewegingen van eenden, ganzen, zwanen en aalscholvers zich buiten het plangebied concentreren. Dit is ook in lijn met wat kan worden aangenomen op basis van de karakteristieken van het plangebied en omgeving. Structurele aanvaringsslachtoffers zijn daarmee niet aan de orde.

Deze gegevens zijn gecombineerd met de telgegevens ten behoeve van de monitoring van watervogels in rustgebieden in onder andere het Veluwemeer. Eén van deze telgebieden ligt ter hoogte van het plangebied en deze telgegevens geven een goed beeld van het belang van dit gebied voor bepaalde vogelsoorten. Hieruit blijkt dat voor 5 soorten aangenomen mag worden dat het Veluwemeer ter hoogte van het plangebied van betekenis is voor deze soorten en dat verstoring kan optreden. Van deze soorten is vervolgens op basis van voedselbeschikbaarheid, verstoringsgevoeligheid, uitwijkmogelijkheden en trend bepaald of de instandhoudingsdoelstellingen in gevaar kunnen komen. De conclusie is dat dit niet het geval is.

Opmerking 4.4

Verderop in de MER wordt gesteld dat de beoogde turbinelocaties zelf voor relatief weinig vogels geschikt leefgebied bieden, maar dat in de directe omgeving (periodiek) wel grotere aantallen vogels verblijven. Op basis van deskundigenoordeel worden er jaarlijks maximaal 20 slachtoffers verwacht overeenkomstig het gemiddeld aantal dat in de voornoemde slachtofferonderzoeken is gevonden. Reclamant vraagt zich af waarop deskundigenoordeel is gebaseerd en verwacht een gegronde onderbouwing.

Commentaar

In het MER is het deskundigenoordeel met betrekking tot de jaarlijkse 20 vogelslachtoffers niet genoemd. Er is bij de analyse van het aantal vogelslachtoffers (bijlage A6) uitgegaan van ongeveer 15 slachtoffers per turbine, dus 45 in totaal. Hierin is onderbouwd dat voor 52 vogelsoorten jaarlijks meer dan één aanvaringsslachtoffer mogelijk is. Dit is gebaseerd op een analyse van vogelsoorten die met enige regelmaat ter hoogte van het plangebied verwacht mogen worden op basis van voorkomen binnen Nederland en de karakteristieken van het plangebied. Vervolgens is op basis van gedrag van vogels, waaronder vlieghoogte, bepaald hoe groot de kans is dat de vogels in aanraking komen met de windturbines. De zogenaamde turbinemortaliteit is vergeleken met het 1%-criterium. Dit betreft 1%

van de natuurlijke sterfte van de vogelsoort. Wanneer de turbinemortaliteit hieronder blijft is er geen effect op de staat van instandhouding van de betreffende populatie.

In de passende beoordeling van het MER (bijlage A3) is onderbouwd dat de windturbinelocaties geen gevolgen hebben voor de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren voor wat betreft aanvaringsslachtoffers en verstoring van vogels. Zie ook het commentaar op reactie 4.2 en 4.3.

Opmerking 4.5

Bureau Waardenburg noemt dat voor enkele soorten vogels de oeverzone nabij de twee turbinelocaties op industrieterrein Lorentz II een wezenlijk belang heeft als rust- of foerageergebied. In de gebruiksfase van de windturbines zou een deel van deze vogels kunnen uitwijken naar andere foerageergebieden. Op grond van de beschikbare informatie kan echter niet voor alle soorten met zekerheid worden gesteld dat hiervoor binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied voldoende alternatief beschikbaar is. Wanneer vogels moeten uitwijken naar andere rustgebieden, buiten het Natura 2000-gebied is sprake van een negatief effect. Dit negatieve effect lijkt reclamant ernstig genoeg om nader te onderzoeken.

Commentaar

In de passende beoordeling worden de gevolgen van de windturbines voor de instandhoudingsdoelstellingen van het hele Natura 2000-gebied bepaald. Dit is conform het wettelijke kader van de Wet natuurbescherming. Wanneer vogels de mogelijkheid hebben om uit te wijken naar andere delen binnen het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren heeft dit geen gevolgen voor de draagkracht van het gebied voor deze vogelsoorten. Daarbij is het ook van belang om te weten of de aantallen vogels binnen het Natura 2000-gebied boven de doelstelling liggen. Voor vier van de vijf vogelsoorten waarvoor de oeverzone van wezenlijk belang is, liggen de aantallen boven de doelstelling. Dat geeft aan dat er ruim voldoende draagkracht binnen het Natura 2000-gebied aanwezig is voor de doelaantallen. Alleen van de kuifeend liggen de aantallen onder de doelstelling. In de passende beoordeling is onderbouwd dat dit komt door verschuivingen naar het Markermeer en IJmeer en dat er door de windturbines geen sprake is van afname van draagkracht van het gebied.

Opmerking 4.6

In de MER wordt diverse malen genoemd dat het dichtstbijzijnde stikstofgevoelige Natura 2000-gebied bij het beoogde Windpark Lorentz, de Veluwe is, wat op een afstand van ruim 3 kilometer ligt. Echter, Natura 2000-gebied De Veluwerandmeren ligt op 50 meter afstand. In de MER wordt genoemd dat dit gebied niet stikstofgevoelig is, omdat dit het landschapstype afgesloten zeearmen betreft. Reclamant vraagt zich af of dit ook geldt voor de nabijgelegen eilanden welke een geheel ander landschap vormen en waar dus ook andere types en soorten huishouden. In De passende beoordeling staat dat er voor de monitoring van de watervogels alleen gebruik gemaakt is van reguliere tellingen en een onderzoek dat Bureau Waardenburg in 2009 in een ander verband heeft gehanteerd. Is dit rechtsgeldig? En hoe accuraat is een onderzoek van 11 jaar oud? Het depositie-effect op Natura 2000 is afhankelijk van de locatie en dient per locatie inzichtelijk gemaakt en passend beoordeeld te worden. De depositie-effecten als gevolg van stikstofemissies tijdens de aanlegfase van het windpark Lorentz dienen dus nog in beeld gebracht te worden.

Commentaar

Het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren is aangemerkt als een niet-stikstofgevoelig Natura 2000-gebied. Zie hiervoor: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/stikstof-en-natura2000/over-het-pas/>.

Het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren is namelijk aangewezen voor een viertal habitattypen die niet gevoelig zijn voor stikstofdepositie (de kritische depositiewaarde ligt >2400 mol N/ha/jr). Zie hiervoor: <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/245248>. Ook stikstofgevoelige leefgebieden komen niet binnen het gebied voor. Op voorhand zijn daarmee negatieve effecten als gevolg van stikstofdepositie uitgesloten. Desondanks is een stikstofdepositieberekening gemaakt en in de Aanvulling op het MER opgenomen. De Aanvulling op het MER wordt ook als bijlage bij het bestemmingsplan opgenomen.

Om te bepalen of de oeverzone van belang is voor bepaalde vogelsoorten zijn telgegevens gebruikt ten behoeve van de monitoring van watervogels in de rustgebieden van het Veluwemeer en Wolderwijd. Dit

betreffen gegevens van vier seizoenen '14/'15, '15/'16, '16/'17 en '17/'18. Zie ook tabel 5.2 in de passende beoordeling. Deze gegevens zijn recent genoeg om te onderbouwen of de oeverzone van belang is voor bepaalde vogelsoorten.

Opmerking 4.6

Reclamant vraagt speciale aandacht voor de geluidshinder en de bijkomende gezondheidsrisico's met name het risico van laagfrequent geluid. Reclamant is er van overtuigd dat de piekbelasting van geluid zeer zeker buiten de normen zullen vallen en dringt aan op een onderzoek met daadwerkelijke metingen, met name van de cumulatie van het geluid.

Commentaar

Er zijn diverse onderzoeken uitgevoerd naar de mogelijke effecten van laagfrequent geluid van windturbines op mensen. In het MER is ook aangegeven dat op grond van inzichten uit deze onderzoeken de Staatssecretaris heeft geconcludeerd dat de huidige norm voor geluidhinder van windturbines (47 dB-Lden en 41 dB-Lnight) en het bijbehorende reken- en meetvoorschrift voldoen en geen wijzigingen behoeven.

Laagfrequent geluid draagt inderdaad voor een klein deel bij in de hinderervaring van windturbinegeluid. Echter, deze hinder is op een verantwoorde manier voldoende beperkt door de huidige norm. Op het eiland wordt in het VKA een geluidniveau ruim beneden de norm berekend (42 dB ten opzichte van de norm van 47 dB L_{DEN}). Metingen kunnen pas worden verricht als de turbines in bedrijf zijn.

Opmerking 4.7

Reclamant neemt aan dat over de provinciegrenzen heen gekeken wordt en de gevolgen voor het toerisme aan de Flevolandse zijde van het Veluwemeer meegenomen worden in de overwegingen om de windturbines te plaatsen. De beoordeling van de landschappelijke kwaliteit van de omgeving is volgens reclamant geheel subjectief. Dit wordt beoordeeld aan de hand van fotovisualisaties die misleidend zijn. In de MER wordt, zelfs aan de hand van deze misleidende fotovisualisaties, de bouw van 3 molens van 200 meter hoog als negatief beoordeeld. De bouw van de beoogde windmolens voldoet niet aan het beleid van de provincie waarbij de bouw kwaliteit moet toevoegen en de beleefbaarheid van het landschap moet vergroten. Reclamant hoort graag wat met deze discrepantie wordt gedaan.

Commentaar

De windturbines zijn niet voorzien in een door de provincie hiervoor uitgesloten gebied. Daarnaast geeft de provincie in haar verordening aan dat aandacht dient te worden besteed aan:

- de ruimtelijke kenmerken van het landschap;*
- de maat, schaal en inrichting in het landschap;*
- de visuele interferentie met een nabij gelegen windturbine of windturbines;*
- de cultuurhistorische achtergrond en waarden van het landschap;*
- de beleving van de windturbine of het windturbinepark in het landschap.*

Dit is in het MER en bestemmingsplan ook gedaan. Daarmee voldoet het bestemmingsplan aan het provinciale beleid. Dat er ook negatieve effecten optreden kan niet geheel worden voorkomen. In de besluitvorming hebben echter de positieve effecten van energieopbrengst en het ontbreken van negatieve effecten van geluid zwaarder gewogen.

Opmerking 4.8

Afhankelijk van de hoogte van de windmolens is het noodzakelijk om obstakelverlichting op de windmolens te voeren. Obstakelverlichting wordt als een hinderlijk element van een windmolen ervaren en kan tot op verre afstand worden waargenomen. Reclamant ziet nergens in de MER onderzocht wat de effecten van deze verlichting zijn. Reclamant verzoekt om dit alsnog te doen.

Er zijn diverse mogelijkheden om de negatieve effecten te verminderen, bijvoorbeeld door toepassing van vast brandende verlichting. Verlaging van de lichtintensiteit wanneer het zicht in de omgeving

goed is, kan ook hinder verminderen. Graag ziet reclamant alle mogelijkheden hiervoor onderzocht en tevens dat er zorg gedragen wordt voor een obstakelverlichting wat het minste hinder veroorzaakt.

Commentaar

Er is een Aanvulling gemaakt op het MER, welke ook als bijlage bij het bestemmingsplan wordt toegevoegd. Daarin is nader ingegaan op de effecten van obstakelverlichting en de mogelijkheden deze effecten te beperken.

Opmerking 4.9

Reclamant is verbaast over het feit dat gemeente Harderwijk een in eerste instantie meest geschikte locatie voor de windturbines (Lorentz III) als mogelijke locatie heeft laten vervallen in dit proces omdat (een deel van) de grond van Lorentz III nog door de gemeente te koop zou worden aangeboden en dat deze grond meer oplevert, zonder plannen voor windturbines. Het antwoord op de zienswijze, waarin reclamant aangeeft dit een onrechtvaardige en oneerlijke reden te vinden, hierop is dat hier een belangenafweging is gemaakt tussen de realisatie van windturbines en de potentiële mogelijkheden op een bedrijfskavel op Lorentz III. Daarmee is erkent dat de gemeente een beslissing heeft gemaakt puur uit eigen belang. Reclamant vindt dit hoogst onacceptabel en wil dit ook nader onderzocht hebben.

Commentaar

Lorentz III is inderdaad geen onderdeel van het initiatief meer. Hieraan ligt een privaatrechtelijke overeenkomst ten grondslag waarin een belangenafweging is gemaakt tussen de realisatie van windturbines en de potentiële mogelijkheden op een bedrijfskavel op Lorentz III.

In deze belangenafweging speelden verschillende belangen van de gemeente een rol. De economische ontwikkeling en werkgelegenheid in de gemeente hebben in de afweging uiteindelijk de doorslag gegeven.

Conclusie

Deze zienswijze geeft geen aanleiding het bestemmingsplan gewijzigd vast te stellen. Ambtshalve is er een aanvulling op het MER voorgesteld, welke als bijlage aan het bestemmingsplan wordt toegevoegd. Deze aanvullingen betreffen een stikstofdepositieberekeningen en een nadere uitwerking van de effecten van obstakelverlichting en de mogelijkheden deze effecten te beperken. Twee onderwerpen die door reclamant worden aangehaald in de zienswijze.

Zienswijze 5

Opmerking 5.1

Het Veluwemeer is een bijzonder (natuur)gebied. Veel bijzondere (trek)vogels broeden, rusten en foerageren in en rondom het Veluwemeer. Bij plaatsing van de geplande windturbines zullen zij gedwongen voor gevaar en geluid moeten uitwijken. Zoals Bureau Waardenburg al eerder opmerkte is er niet voor iedere vogelsoort een uitwijkmogelijkheid beschikbaar. Door de windturbines te plaatsen zullen de biodiversiteit en populaties afnemen.

Commentaar

De gevolgen van de windturbines voor de natuurwaarden en specifiek ook voor de beschermde soorten van het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn voldoende bepaald en beoordeeld in het MER (bijlagen A2 t/m A6 van deel II van het MER). Het plaatsen van de turbines is uitvoerbaar in het kader van de Wet natuurbescherming. Juist vanwege natuurwaarden is de locatie WT3 (zie figuur 3.1 uit het MER) afgevallen als windturbinelocatie.

Opmerking 5.2

"De windmolens mogen geen afbreuk doen aan het waardevolle landschap", zo vermeldt Royal Haskoning DHV in de Notitie Reikwijdte & Detailniveau. In de MER ontbreekt het door Royal Haskoning DHV noodzakelijk geachte onderzoek naar het uitzicht vanaf "De Kluut" echter volledig. Windturbines met een hoogte tot 200 meter, zullen vanaf "De Kluut" alle drie bijzonder goed zichtbaar zijn. Een fotovisualisatie vanaf "De Kluut" en/of Molecaten Park Flevostrand is door de gemeente niet opgenomen in haar toelichting op het ontwerpbestemmingsplan. Uit fotovisualisatie blijkt een aantasting van het waardevolle landschap.

Voor wat betreft windenergie is het beleid van de provincie dat windmolens gerealiseerd kunnen worden mits het ontwerp als integrale ontwerpopgave wordt uitgewerkt, rekening houdend met de kenmerken van de plek. Door de plaatsing van windturbines door te zetten ongeacht de verwoesting van de beleefbaarheid van het landschap handelt de gemeente Harderwijk in strijd met de beleidsregels uit de "Omgevingsvisie Gaaf Gelderland". Landschapsaantasting speelt niet alleen een rol op "De Kluut" en Molecaten Park, havengasten van Molecaten Park Flevostrand beleven het Veluwemeer voornamelijk vanaf het water. Ook voor hen zullen de windturbines al van grote afstand zichtbaar zijn.

Commentaar

Met het ontwerp van het windpark is juist sterk rekening gehouden met de kenmerken van de plek; namelijk een bedrijventerrein. De provincie heeft altijd aangegeven juist voorstander te zijn van de ontwikkeling van windparken langs wegen en op bedrijventerreinen om zo mogelijke milieuhinder te concentreren op bepaalde plekken en deze minder te verspreiden. De windturbines zijn niet voorzien in een door de provincie hiervoor uitgesloten gebied. Daarnaast geeft de provincie in haar verordening aan dat aandacht dient te worden besteed aan:

- de ruimtelijke kenmerken van het landschap;*
- de maat, schaal en inrichting in het landschap;*
- de visuele interferentie met een nabij gelegen windturbine of windturbines;*
- de cultuurhistorische achtergrond en waarden van het landschap;*
- de beleving van de windturbine of het windturbinepark in het landschap.*

Dit is in het MER en bestemmingsplan ook gedaan. Daarmee voldoet het bestemmingsplan aan het provinciale beleid. Dat er ook negatieve effecten optreden kan niet geheel worden voorkomen. In de besluitvorming hebben echter de positieve effecten van energieopbrengst en het ontbreken van negatieve effecten van geluid zwaarder gewogen.

Opmerking 5.3

De verwachte toename van de geluidsbelasting op "De Kluut" is door toedoen van de windturbines aanzienlijk (tot 20 maal) hoger dan op andere meetpunten. Deze verwachtingen berusten echter op berekeningen, niet op metingen. Op dit moment ondervinden recreanten op "De Kluut" en Molecaten Park Flevostrand al geluid- en geuroverlast van de bedrijventerreinen gelegen rond het Veluwemeer. Door het plaatsen van windmolens zal de overlast enkel toenemen. Grenzeloos genieten van rust, ruimte en natuur wordt onmogelijk! Reclamant zet zich al decennia lang in voor het belang van en werkgelegenheid in de recreatieve sector. Reclamant verzoekt nogmaals af te zien van de plaatsing van windturbines op bedrijventerrein.

Commentaar

De toename van de (gecumuleerde) geluidsbelasting is op de Kluut inderdaad hoger dan bij andere rekenpunten. Bijlage 10 van Deel 2 van het MER geeft daar inzicht in. Alternatief 2a is daarbij representatief voor de situatie dat er 3 turbines met een tiphoogte tot maximaal 150 m worden gerealiseerd. De berekende toename van de geluidsbelasting op de Kluut is daarbij 1,4 dB.

Van belang hierbij is dat bij gecumuleerd geluid de volgende objectieve beoordeling van toepassing is:

- een toename van de cumulatieve geluidbelasting met 1 dB is niet waarneembaar*
- een toename van de cumulatieve geluidbelasting met 3 dB is juist waarneembaar*
- een toename van de cumulatieve geluidbelasting met 5 dB is duidelijk waarneembaar*
- een toename van de cumulatieve geluidbelasting met 10 dB is 2x zo luid*

Het is derhalve niet te verwachten dat de toename van het cumulatieve geluid tot waarneembaar meer hinder leidt.

Conclusie

Deze zienswijze geeft geen aanleiding het ontwerpbestemmingsplan gewijzigd vast te laten stellen.

Zienswijze 6

Opmerking 6.1

De Toelichting van het OBP stelt dat de drie turbines 44.000 MWh per jaar aan elektriciteit gaan produceren en dat daarmee 15.000 Harderwijker huishoudens van stroom kunnen worden voorzien. De juistheid van die stelling staat of valt met de zogenaamde productiefactor (capacity factor, load factor) van de turbine. Bij plaatsing op land worden echter zelden productiefactoren boven 30% bereikt. Als de productiefactor van de turbines op Lorentz in de praktijk straks niet 42-46% maar, zeg, 30% zou bedragen, kunnen niet 15.000 maar slechts 10.000 tot 11.000 huishoudens (circa de helft van alle Harderwijker huishoudens) van stroom worden voorzien. Overigens erkent de MER dat de geschatte netto elektriciteitsopbrengst met onzekerheden omgeven is (MER deel 2, p. 114-115). Des te opmerkelijker is de keuze voor een zeer hoge productiefactor.

Wat vormt de achtergrond van de door u gehanteerde productiefactor van 42-46%?

Commentaar

De ontwikkeling van windturbines gaat hard. Ze worden steeds groter, beter en stiller. Voor het ontwerp bestemmingsplan is uitgegaan van de berekening van het VKA uit het MER: een moderne windturbine met een tiphoogte van 200 meter. Deze windturbine heeft een stuk hogere opbrengsten dan de kleinere varianten die tot voor kort gangbaar waren in Nederland.

De voorgestelde turbine heeft op alle vlakken die in de opbrengstberekening meegenomen worden een 'hogere' waarde:

- Het nominale vermogen is 4,0MW t.o.v. huidige installaties die maximaal rond 3MW liggen;*
- een hogere masthoogte van 123 meter i.p.v. masthoogtes rond de 100m;*
- een grotere rotor diameter van 150m.*

Wat betreft de productiefactor is de masthoogte het belangrijkste. Op grotere hoogte is de windsnelheid hoger én constanter, waardoor de windturbine vaker op maximaal vermogen kan draaien. Dit betekent dus meer opbrengst. De opbrengst van alle windturbines die zijn vergeleken in deze studie zijn vergeleken met dezelfde tool. Dat betekent dat dezelfde mogelijke afwijkingen van toepassing zijn en er sprake is van een evenwichtige vergelijking.

In het proces is er echter voor gekozen om de maximale hoogte van de windturbine naar beneden bij te stellen. Hierdoor gaan we uit van een lagere turbine, die overeenkomt met windturbines die reeds gangbaar zijn in Nederland. Dit wordt aangepast in het bestemmingsplan.

Opmerking 6.2

Over de Veluwerandmeren en langs de oevers lopen historische vogeltrekroutes. Een deel van die trekvogels overwintert op de Veluwerandmeren. Trekvogels leggen jaarlijks duizenden kilometers af tussen broed- en overwinteringsgebieden. Deze route wordt de fly-way genoemd. Plaatsing van windturbines in die fly-way is ongewenst en dit vindt zijn weerslag in de Windmolenrisicokaart van Vogelbescherming Nederland en SOVON. Dit document sluit het water en de oever van de Veluwerandmeren daarom uit als potentieel plaatsingsgebied voor windturbines. Het is reclamant niet duidelijk waarom die risicokaart niet als uitgangspunt gebruikt is. Daarbij dient ook de cumulatieve impact van windturbines gezien te worden nu niet alleen in Harderwijk maar in heel Europa plaatsing van turbines in de fly-way overwogen wordt.

Waarom legt u de windmolenrisicokaart van Vogelbescherming Nederland en SOVON ter zijde?

Commentaar

Het doel van windmolenrisicokaart is het in beeld brengen waar in Nederland windmolens risico's voor vogels opleveren. Het is een hulpmiddel bij planologische afwegingen en vormen een aanzet tot nader onderzoek. Daarom is het per project nodig om met meer gedetailleerde gegevens over verspreiding van vogels een inschatting te maken van de gevolgen van de windturbines voor onder andere vogels. Ook in cumulatie met andere windparken in de omgeving. Dat is in dit MER gedaan.

Opmerking 6.3

Het OBP erkent de aanvaringsrisico's voor vogels (MER, deel 1, p. 11, p. 48), maar stelt daar tegenover dat de trend van het aantal aalscholvers, futen, krakeenden, kuifeenden tafeleenden en meerkoeten stabiel of positief is. Bezien vanuit een ver verleden is dit juist maar desondanks geen relevante voorstelling van zaken. De Stichting Onderzoek Vogels Nederland (SOVON) hanteert naast die lange termijn trend in samenspraak met het CBS daarom ook een trendanalyse vanaf 2006 - 2007. Uit die analyse blijkt dat de trend van het aantal aalscholvers en tafeleenden niet positief maar negatief is en die van krakeenden en kuifeenden onzeker. Waarom baseert de gemeente de trends van vogelpopulaties niet op de meest recente ontwikkelingen zoals gepubliceerd door SOVON?

Commentaar

In de passende beoordeling (bijlage A3 van deel II van het MER) zijn deze gegevens van SOVON gebruikt. Voor zes soorten, waarvan de oeverzone van betekenis is, is nader gekeken naar de trend van deze soorten. De tafeleend is juist vanwege deze onzekere trend meegenomen in de nadere beoordeling. Maar voor de effectbepaling en beoordeling is ook gekeken naar lokale tellingen, voedselbeschikbaarheid, verstoring gevoeligheid en uitwijkmogelijkheden. Met al deze gegevens tezamen is de conclusie getrokken dat er geen sprake is van een significant negatief effect.

Opmerking 6.4

Delen van het Veluwemeer in de buurt van de beoogde turbines zijn in trek als rustgebied voor soorten waarvoor een instandhoudingsdoelstelling bestaat, maar waarvan de aantallen zich in de afgelopen vijf jaren beneden die doelstelling bevinden, waaronder Slobeend en Brilduiker. Dat slobeenden niet of weinig gezien zijn nabij het plangebied (MER deel 2, p. 39), kan daarom niet slechts worden uitgelegd als zou het gebied van geen betekenis zijn, maar kan op zijn minst mede worden verklaard vanuit die ongewenste onderschijding van de instandhoudingsdoelstelling van deze soort. Het is ons daarom niet duidelijk waarom deze soort, typerend voor ondiepe oeverzones, niet explicieter bij de effectbepalingen betrokken is.

Waarom beziet u de geringe aanwezigheid van slobeenden in de oeverzones nabij het plangebied niet mede vanuit het feit dat de instandhoudingsdoelstelling van die soort sterk onderschreden wordt?

Commentaar

De effecten van de windturbines moeten (conform de Wet natuurbescherming) bepaald worden ten opzichte van de huidige situatie. Om te bepalen of de oeverzone in de huidige situatie van belang is voor bepaalde vogelsoorten zijn telgegevens gebruikt ten behoeve van de monitoring van watervogels in de rustgebieden van het Veluwemeer en Wolderwijd. Dit betreffen gegevens van vier seizoenen '14/'15, '15/'16, '16/'17 en '17/'18. Naast deze telgegevens is ook expliciet gekeken naar de verspreiding van de vogelsoorten in de oeverzone (zie bijlage A1 van de passende beoordeling). Op deze verspreidingskaarten is te zien dat de slobeend en brilduiker nagenoeg uitsluitend voorkomen in het rustgebied ten noorden van Harderwijk, buiten de invloed van de windturbines. Dit is ook logisch vanwege de betere voedselbeschikbaarheid ter plekke (meer onderwatervegetatie). Negatieve effecten op de slobeend en brilduiker kunnen daarmee uitgesloten worden. De oeverzone ter hoogte van de planlocatie is immers geen belangrijk leefgebied voor deze soorten.

Opmerking 6.5a

Omdat het OBP erkent dat verstoring van vogels in de oeverzone zal plaatsvinden, is het voorts een kwestieuze voorstelling van zaken om het erkende verlies aan onverstoord oeverzone af te zetten tegen het totale wateroppervlakte van de Veluwerandmeren. In plaats daarvan dient het verlies te worden afgezet tegen de oppervlakte aan oeverzone en bovendien beoordeeld te worden in het licht van de onderschreden instandhoudingsdoelstelling van de soort. Daarbij moet ook overwogen worden dat de oevers van bedrijventerrein Lorentz, inclusief die voorlangs de gesitueerde turbines, indertijd bewust van een natuurvriendelijke ondiepe zone werden voorzien. Overigens dient het belang van een bepaald gebied niet alleen te worden afgemeten aan de absolute aantallen vogels die in een gebied aanwezig zijn, maar ook aan het relatieve aandeel. De aan het OBP ten grondslag liggende studies doen precies het omgekeerde door er zes soorten uit te lichten met de hoogste absolute aantallen rondom het plangebied (fuut, aalscholver, kuifeend, krakeend, tafeleend, meerkoet). Uit Tabel 5.2 van de Passende Beoordeling (Passende Beoordeling bij de MER, p. 19) blijkt echter dat de aantallen relatief ten opzichte van de aantallen in de Veluwerandmeren als geheel voor deze zes

soorten 1 tot 21% bedragen, terwijl die voor Slobeend en Brilduiker, respectievelijk, 68 en 29% bedragen.

Waarom erkent de gemeente in de Passende Beoordeling de onderschrijding van de instandhoudingsdoelstelling van de Brilduiker en hun aanwezigheid nabij het plangebied, maar wordt de analyse beperkt vervolgens tot zes vogelsoorten met hoge absolute aantallen?

Waarom gaat de analyse van aanvaringsrisico's voorbij aan de effecten op soorten met een zeer kleine maar gevoelige populatie zoals roofvogels?

Commentaar

Zie ook de reactie op opmerking 6.4. Als eerste is het belang van de oeverzone voor bepaalde vogelsoorten bepaald op basis van tellingen en verspreidingsgegevens. Naast telgegevens uit tabel 5.2 waar naar wordt verwezen is ook nadrukkelijk gekeken naar de verspreiding van de vogels. Dat de oeverzone indertijd is bewust als ondiepe zone is aangelegd staat hier in principe los van. Een deel van de getelde vogels (waaronder de slobeend en brikduiker) is niet of nauwelijks waargenomen binnen de verstoringszone van de windturbines en ondervind daarmee ook geen negatieve gevolgen.

In de passende beoordeling zijn juist de zes vogelsoorten eruit gelicht waar op basis van tellingen en verspreiding duidelijk is dat ze vaak met relatief grote aantallen (in vergelijking met het doelaantal) in de oeverzone voorkomen. Verstoring van de oeverzone kan voor deze soorten gevolgen hebben voor de instandhoudingsdoelstellingen.

Roofvogels zijn niet als instandhoudingsdoel aangewezen voor het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren en daarom niet meegenomen in de passende beoordeling.

6.5b

Hoe luidt de exacte rekenregel (seizoen, dagdeel, weer, windsnelheid en -richting) waarbij tot stilstand zal worden overgegaan?

Commentaar

In de ontheffing soortenbescherming is opgenomen dat, om het jaarlijks aantal slachtoffers onder vleermuizen te minimaliseren, de turbines voorzien dienen te worden van een stilstandvoorziening. In deze stilstandvoorziening wordt tevens rekening gehouden met de ligging van de migratieroute van de ruige dwergvleermuis over het plangebied.

De stilstandvoorziening dient er als volgt uit te zien:

- 1. Voor de periode van half maart tot half augustus is er een stilstand:*
 - a. bij windsnelheden kleiner dan 5 m/s op ashoogte, én*
 - b. vanaf zonsondergang tot zonsopkomst, én*
 - c. bij temperaturen boven de 10 °C, én*
 - d. bij droog weer of lichte regen.*
- 2. Voor de periode van half augustus tot 1 november is er een stilstand:*
 - a. bij windsnelheden kleiner dan 6 m/s op ashoogte, én*
 - b. vanaf een half uur voor zonsondergang tot een half uur na zonsopkomst, én*
 - c. bij temperaturen boven de 6 °C, én*
 - d. bij droog weer of lichte regen.*

6.5c

Overweegt u om de stilstandvoorziening voor vleermuizen uit te breiden voor trekvogels (rekenregel) en roofvogels (detectie) en, zo ja, hoe luidt de rekenregel?

Commentaar

Een stilstandvoorziening voor trekvogels of roofvogels is niet overwogen. Uit de analyse van het mogelijk aantal slachtoffers onder vogels, blijkt namelijk dat de extra mortaliteit onder vogels als gevolg van het inwerking zijn van de windmolens, (ver) van de 1% verwijderd blijft. Een extra mortaliteitspercentage van 1% wordt in de regel gehanteerd als grens om extra mitigerende maatregelen te overwegen.

Opmerking 6.6

Het OBP beroept zich ook op radaronderzoek. Dit onderzoek is in de periode december-februari uitgevoerd buiten de trekperiode van vogels en geeft geen beeld van de seizoenstrek langs de kustzone. Beide vormen van trek spelen zich niet volledig boven alleen het water af, juist omdat het deel van het bedrijventerrein Lorentz waar de turbines gesitueerd zijn, enigszins uitsteekt richting water.. Het MER erkent deze gedeeltelijke overlap van trekroutes met het plangebied (MER deel 2, p. 33). Ook de hoogte waarop de slaap- en seizoenstrek plaatsvindt valt onder omstandigheden samen met de hoogte van de turbine-rotors (MER deel 2, p. 33)

Voor de beoordeling van eventuele negatieve effecten van windturbines is het ORNIS V/o criterium Gebruikt. Allereerst is niet duidelijk waarom kwalificerende soorten zoals Krooneend, Smient, Slobeend en Pijlstaart ontbreken in de geselecteerde lijst van 52 soorten. Reclamanten stellen zich verder op het standpunt dat het effect van een lokale ingreep onder toepassing van het 1% criterium niet tegen de landelijke populatieomvang dient te worden afgezet maar tegen de lokale populatieomvang. Als gegevens over de lokale populatieomvang ontbreken (en dat is soms het geval), dient een cumulatieve beoordeling van, op zijn minst vergelijkbare, ingrepen plaats te vinden. De Passende Beoordeling Windpark Lorentz hinkt hierbij op twee gedachten: enerzijds wordt vastgehouden aan toetsing aan de landelijke populatie, maar anderzijds wordt de cumulatie beperkt tot het gezamenlijke effect van Windpark Lorentz en enkele naburige windparken. Die cumulatieve toets wijst uit dat het V/o criterium voor de (kleine) winterpopulaties van Tjiftjaf, Zanglijster en Witte Kwikstaart overschreden wordt en ook voor de broedvogelpopulatie van de Grote Gele Kwikstaart. De Passende Beoordeling vergoelijkt dit onder meer door te suggereren dat de winterpopulaties en broedvogelpopulaties van, respectievelijk, Zanglijster en Grote Gele Kwikstaart een stijgende trend vertonen. In werkelijkheid echter nemen die populaties gedurende het laatste decennium niet toe maar juist significant af (www.sovon.nl). waarvan akte. Overigens is een oordeel over het al dan niet overschrijden van het 1% criterium zeer gevoelig voor de mate waarin het effect van omliggende windparken wel of niet wordt meegenomen. Daarbij moet bedacht worden dat volgens de Structuurvisie Wind op Land (Kamerstuk 33612, nr 46) op zeer korte termijn ('2020') 6.000 MW aan nominaal vermogen in de vorm van windturbines op land moet zijn gerealiseerd. Dit is het 500-voudige van de 12 MW aan vermogen dat Harderwijk met haar windturbines wil installeren.

Hoewel de soortsamenvatting van de vogelbevolking van plek tot plek zal verschillen, valt te verwachten dat het Wo criterium bij cumulatieve beoordelingen in veel meer gevallen overschreden wordt dan de MER becijfert. Zelfs als wordt aangenomen dat slechts bij twee op de honderd vergelijkbare turbines eenzelfde aantal vogelslachtoffers valt (en bij de overige 98 per 100 turbines geen enkele, quod not!), dan wordt het Wo criterium niet alleen voor de genoemde vier soorten overschreden maar ook voor Tafeleend, Wintertaling, Kleine Plevier en Grote Gele Kwikstaart voor wat betreft de broedvogelpopulatie en voor Kleine Zwaan, Wilde Zwaan, Nonnetje, Grote Zaagbek, Waterral, Kluut, Grote Mantelmeeuw, Tjiftjaf, Grote Gele Kwikstaart en Witte Kwikstaart voor wat betreft de winterpopulatie. De, vermoedelijk onbedoelde, consequentie van de door de Passende Beoordeling gekozen werkwijze is dat afzonderlijke kleine (of klein gehouden) projecten steeds onder het 1% criterium blijven, terwijl een landelijke optelling van voldoende vergelijkbare projecten dit criterium ruimschoots zal overschrijden. De gekozen werkwijze en bijbehorende uitkomst kan de bedoeling van de Wet Natuurbescherming niet zijn.

Waarom toetst u geaccumuleerde effecten aan landelijke vogelpopulaties waarbij uw cumulatie zich overigens beperkt tot het effect van alleen regionale projecten?

Commentaar

Krooneend, smient, slobeend en pijlstaart zijn niet opgenomen in de lijst omdat uit tellingen blijkt dat de soorten niet of nauwelijks voorkomen nabij het plangebied. Verder blijkt uit radaronderzoek dat er geen grootschalige vliegbewegingen van onder andere eenden zijn waargenomen boven het plangebied. Er is daarmee geen kans op structurele aanvaringsslachtoffers.

Noodzakelijk is om te bepalen wat er onder de betrokken populatie moet worden verstaan. Zowel ecologische overwegingen als de procedurele kant van de zaak spelen hierbij een rol. De definitie van het ORNIS-comité is vrij beperkt en heeft het over de 'betrokken populatie', waaronder wordt verstaan de populatie van de regio's waaruit de voornaamste contingenten voortkomen die door de regio

trekken waar de ingreep plaatsvindt. Dat houdt in dat je in het geval van trekvogels met de flyway populatie zou mogen rekenen. Omdat op deze wijze elk individueel project onder de 1% norm zou blijven, is voor dit project besloten om te rekenen met de landelijke populatie. Voor elk specifiek project dient echter een afweging gemaakt te worden wat er onder de populatie verstaan wordt.

Cumulatief wordt gekeken naar omliggende windparken. Dit is de vaste werkwijze van provincie Gelderland. Er wordt getoetst aan de cumulatieve effecten van windparken, die weliswaar vergund zijn maar nog niet gerealiseerd, in een straal van 30 km rond het nieuwe park. Voor deze werkwijze is gekozen, omdat op deze manier de toetsing plaatsvindt op soorten die in de nabijheid van het nieuw aan te leggen windpark voorkomen. De soorten trekvogels die langs de kust vliegen, zijn wezenlijk anders dan de soorten die meer landinwaarts hun trekroute hebben. Dat betekent dat cumulatie met windparken aan de kust niet zinvol wordt geacht.

De trendgegevens van vogelsoorten wordt jaarlijks bijgesteld. En na afronding van de analyse van aanvaringsslachtoffers (januari 2019) is deze geactualiseerd (september 2019). Voor de grote gele kwikstaart en zanglijster blijkt nu sprake te zijn van andere trendgegevens. Voor de grote gele kwikstaart is voor de broedvogelpopulatie nu sprake van een negatieve trend. De conclusie van de ingeschatte aanvaringsslachtoffers verandert niet omdat de vliegbewegingen van de broedvogelpopulatie niet op rotorhoogte plaatsvindt. In deze periode zijn de vogels bezig met foerageren en dit gebeurt op lage hoogte nabij het water. Effecten op de landelijke populatie zijn uitgesloten.

De winterpopulatie van de zanglijster kent nu ook een negatieve trend. Dit wordt verklaard omdat veel soorten met een voornamelijk Noord Europese broedverspreiding afnemen als wintergast. Een steeds groter aantal vogels blijft vanwege steeds warmere winters dicht bij huis. Dat resulteert in afnemende winteraantallen in Nederland. Zowel in Nederland als internationaal is de staat van instandhouding en het toekomstperspectief gunstig. De totale populatie neemt toe (gegevens SOVON en BirdLife International). De conclusie van de ingeschatte aanvaringsslachtoffers verandert niet. Effecten op de landelijke populatie van de zanglijster zijn uitgesloten.

Opmerking 6.7

Reclamanten vragen zich af waarom niet ook gekeken is naar het effect op soorten waarvan de populaties relatief klein zijn en daarmee uiterst gevoelig voor verliezen. Uitgerekend Jonkvorst et al. (2016), integraal opgenomen in de MER, verwijzen expliciet naar negatieve effecten van turbines op de populatie van roofvogels. In dit verband wijzen wij op de mogelijkheid om een stilstandvoorziening niet te beperken tot vleermuizen maar deze uit te breiden naar vogels. Voor trekvogels kan een besluit tot stilstand gebaseerd worden op de relatie tussen vogelaantallen en -vlieghoogten enerzijds en windrichting en -kracht gedurende relevante seizoenen anderzijds. Voor genoemde roofvogels kan een besluit tot stilstand gebaseerd worden op radar-gebaseerde detectiesystemen zoals in gebruik in het Krammer-Volkerakgebied.

Overweegt u, gelezen de in de MER vermelde kennisleemtes, een meerjarig monitoringsprogramma om negatieve effecten op vleermuizen en vogels te preciseren ten behoeve van vergelijkbare projecten en de fijnregeling van de stilstandvoorziening(en)?

Commentaar

Een stilstandvoorziening voor roofvogels is niet overwogen. Uit de analyse van het mogelijk aantal slachtoffers onder roofvogels blijkt namelijk, dat de extra mortaliteit onder vogels als gevolg van het inwerking zijn van de windmolens, onder de 1% blijft. Gezien de aard van het gebied (industrieterrein) ligt het ook niet voor de hand dat roofvogels hier of in de buurt broeden of foerageren (in tegenstelling tot het Krammer-Volkerakgebied).

Verwijzing naar de Rietzanger (Toelichting paragraaf 5.3; MER deel 2, p. 48) berust vermoedelijk op een verschrijving. Bedoeld lijkt de Grote Karekiet waarvoor een herstelopgave bestaat

Conclusie

Deze zienswijze geeft geen aanleiding het ontwerpbestemmingsplan gewijzigd vast te laten stellen.

Zienswijze 7

Opmerking 7.1

Het plangebied van het bestemmingsplan "Lorentz - Partiële herziening windmolens" is gelegen in het radarverstoringsgebied van de radar van het Radarstation Herwijnen. In verband hiermee zijn er ter voorkoming van radarverstoring beperkingen van toepassing voor de bouw van windturbines, waarvan de tiphoogte hoger is dan 90 meter. In het ontwerp bestemmingsplan "Lorentz - Partiële herziening windmolens" is geen aandacht besteed aan de binnen het radarverstoringsgebied geldende restricties.

Commentaar

Dit wordt hersteld in het vast te stellen bestemmingsplan.

Opmerking 7.2

Omdat in artikel 3.2. van de regels van dit bestemmingsplan, mogelijkheden worden geboden om windturbines te plaatsen met een tiphoogte tot 200 meter, acht reclamant het daarom noodzakelijk aan deze regels toe te voegen dat plaatsing hiervan met een hoogte boven de gestelde toetsingshoogte van 90 meter slechts mogelijk is indien en voor zover is aangetoond dat het functioneren van de radarinstallaties van het Ministerie van Defensie niet in onaanvaardbare mate worden verstoord. Reclamant verzoekt dit in de regels op te nemen. De toetsing moet worden voorgelegd aan het ministerie van Defensie dat aan de hand daarvan een Verklaring Van Geen Bezwaar (VVGB) moet afgeven.

Commentaar

De VVGB is inmiddels ontvangen en wordt toegevoegd als bijlage bij het bestemmingsplan. Hierdoor is deze opmerking voldoende verwerkt.

Opmerking 7.3

Teneinde te bereiken dat in voorkomend geval bij wijziging of vrijstelling van het bestemmingsplan voldoende aandacht wordt besteed aan het radarverstoringsgebied, en dat naast een radarverstoringsonderzoek ook de toestemming van het Ministerie van Defensie is vereist, verzoekt reclamant om in de toelichting een globale beschrijving van de van toepassing zijnde restricties voor het ruimtegebruik op te nemen, alsmede een illustratief kaartje.

Commentaar

Dit wordt opgenomen in het vast te stellen bestemmingsplan.

Conclusie

Deze zienswijze geeft aanleiding het ontwerpbestemmingsplan gewijzigd vast te laten stellen. In de toelichting van het ontwerp bestemmingsplan "Lorentz - Partiële herziening windmolens" wordt alsnog aandacht besteed aan de binnen het radarverstoringsgebied geldende restricties. Voor het aantonen dat het functioneren van de radarinstallaties van het Ministerie van Defensie niet in onaanvaardbare mate worden verstoord is intussen een verklaring van geen bezwaar afgegeven. Deze wordt als bijlage toegevoegd aan de plantoelichting.

Zienswijze 8

Opmerking 8.1

In de MER is op meerdere plaatsen aandacht besteed in relatie tot de "Externe veiligheid". Daarbij wordt benoemd dat er een kwantitatieve risicobeoordeling (QRA) is opgesteld. Het blijkt dat in alle beoordeling de locatie van reclamant niet is meegenomen. Als gevolg daarvan wordt aangegeven dat inzake wt2 kan worden voldaan aan de norm voor (beperkt) kwetsbare objecten. Reclamanten bestrijden dit omdat hun bedrijfsgebouw gedefinieerd is als een kwetsbaar object. Daarbij wordt niet voldaan aan de norm voor afstandscriteria.

- Het bedrijfsgebouw heeft een oppervlakte van ruim 2.000 m².
- Er zijn meer dan 50 mensen gedurende 8 uur per dag of langer aanwezig.
- Kwetsbare objecten zijn niet toegestaan binnen een afstand van 200 meter.

d. De geplande afstand van circa 80 meter is daarom niet geoorloofd.

Commentaar

Van belang voor de definitie van kwetsbaar object is of er een kantoor met ten minst 1.500 m² bruto vloeroppervlak aan het bedrijfsgebouw is verbonden. Dit is voor het genoemde gebouw niet aan de orde. Er is derhalve geen sprake van een kwetsbaar object in relatie tot het aspect Externe Veiligheid.

Opmerking 8.2

Ook is in de MER op meerdere plaatsen aandacht besteed in relatie tot "Geluid". Omdat het bedrijf van reclamanten erg dicht bij de windturbines staat verwachten reclamanten garanties van de Gemeente Harderwijk dat de werkzaamheden hierdoor niet gehinderd worden. In geen van de geluidsonderzoeken van deze MER is de locatie meegenomen. Ook hebben reclamanten geen antwoord ontvangen op dit punt van het eerder ingediende bezwaar.

Destijds is door reclamanten verwoord:

- a. "Uit besparingsoogpunt voor koeling worden in de zomer als eerste de ramen opengezet. Daardoor zal het hinderlijke geluid storend zijn voor de aanwezige medewerkers, die in rust met intensieve aandacht elektronica en software ontwikkelen".
- b. De meeste kantoorlocaties bevinden zich aan de voorkant van het gebouw, zo is er een R&D-afdeling op 80 meter van de "windturbine".
- c. Er is een risico dat de intern opgeleide en gespecialiseerde R&D en kantoor medewerkers en/of die van de huurders, uit onvrede over de hinder gaan uitzien naar een andere baan.

Commentaar

Het bedrijf van reclamanten is gevestigd op een bedrijventerrein met een vastgestelde geluidzone. Het is derhalve geen rustig bedrijventerrein. Regelmatig rijden er ook vrachtwagens voorbij voor de verderop gelegen bedrijven. Dus ook zonder de windturbines is er sprake van mogelijke geluidhinder bij het open zetten van de ramen. Bedrijven zijn ook niet aangemerkt als geluidgevoelige bestemmingen. Om die reden zijn bedrijven niet in de berekeningen opgenomen. Tenslotte merken we op dat moderne windturbines steeds stiller worden en dat het ook de intentie van de gemeente is om geluidhinder van de turbines te beperken. Er zijn echter geen wettelijke normen voor de geluidhinder op een bedrijventerrein.

Opmerking 8.3

In de MER wordt geen aandacht besteed in relatie tot de "Electro Magnetische Straling". In de beantwoording van Royal Haskoning /DHV d.d. 31 januari 2020 vinden reclamanten geen concrete beantwoording van de eerder gestelde vragen. Omdat het bedrijf erg dicht bij de windturbines staat, eisen reclamanten van de Gemeente Harderwijk dat men op dit punt alle noodzakelijke maatregelen treft.

- a. Reclamant leest in het bronnenonderzoek van Royal Haskoning /DHV wat als "Bijlage 3" is bijgevoegd, dat de toegepaste vermogenslektronica wel degelijk storingen kan veroorzaken. In dit onderzoek staat ook
- b. dat bij gebruik van het LOFAR-systeem het windturbinepark om beurten bij het onderzoek wordt stilgelegd;
- c. en dat bij LOFAR speciale windturbines zijn neergezet die een lagere emissie hebben. Zie voor de citaten van "Bijlage 3" in relatie tot a, b en c -Bijlage

Commentaar

Op verzoek van reclamanten is nader bronnenonderzoek gedaan naar mogelijke effecten van Electro Magnetische Straling (EMS) bij windturbines. Er is één concrete studie gepubliceerd naar EMS bij een windpark in Canada (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3943383/> → Measuring electromagnetic fields (EMF) around wind turbines in Canada: is there a human health concern?). Daaruit is gebleken dat windturbines geen bijzondere EMS hebben. Sterker; de EMS in de buurt van turbines is veelal lager dan die van gebruikelijke huishoudelijke apparaten.

De vergelijking met het LOFAR-systeem in Dwingelo gaat hier niet op. Daar gaat het om uiterst gevoelige apparatuur in de buitenlucht. Dit is bij de reclamanten niet aan de orde.

Opmerking 8.4

In de MER is op meerdere plaatsen aandacht besteed in relatie tot de slagschaduw. Er is geen melding gemaakt van de invloed op het bedrijfspand. In de beantwoording van Royal Haskoning /DHV d.d. 31 januari 2020 vinden reclamanten opnieuw geen concrete beantwoording van gestelde vragen. De antwoorden richten zich met name op het naastgelegen gebouw van Belpa. Op meerdere tijdstippen van de dag zal er naast geluidshinder ook hinder zijn van de slagschaduw voor de werknemers in het gebouw. Daarnaast is slagschaduw is ook van invloed op het rendement van de zonnepanelen die we voornemens waren te plaatsen op het dak.

Tijdens bezoek met vertegenwoordigers van de gemeente op 28 oktober 2019 hebben reclamanten kenbaar gemaakt dat een onafhankelijk bureau advies heeft uitgebracht over de invloed van de beoogde windturbine op bij ons te plaatsen zonnepanelen op het dak. Door dit bureau is kenbaar gemaakt dat reclamanten een verminderde opbrengst van naar schatting 20% kunnen verwachten als gevolg van slagschaduw op de zonnepanelen. Soortgelijk als hinderlijke geluid storend is voor de aanwezige medewerkers, zal de cumulatie hiervan aangevuld met slagschaduw, genoemde concentratie van R&D en kantoor medewerkers negatief beïnvloeden. Ook op dit punt versterkt dit het risico, vanwege deze cumulatie van hinder, dat onze intern opgeleide en gespecialiseerde R&D en kantoor medewerkers en/of die van onze huurders, uit onvrede over deze hinder gaan uitzien naar een andere baan. Een dergelijk risico is voor ons niet acceptabel.

Commentaar

Er zal geen sprake zijn van cumulatie van hinder. Slagschaduw treedt ter plaatse alleen in de avonden op buiten de reguliere kantoor tijden. De gemeente blijft hierover graag in gesprek, zodat ook als de modelberekeningen niet geheel overeenkomen met de praktijk, hinder hiervan wordt voorkomen. Ten aanzien van geluid geldt dat het bedrijf is gelegen op een gezonde industrieterrein. Hierdoor is een zekere mate van geluidhinder op het terrein niet te voorkomen.

Opmerking 8.5

In de MER is er geen enkele aandacht besteed inzake risico's van ijsafzetting op de rotorbladen. Het is bekend dat daaruit afbrekend ijs omlaag kan fladderen en schade kan veroorzaken in de directe omgeving. Daarbij denkend aan lichamelijk letsel, schade aan auto's dakbedekking en zonnepanelen.

Commentaar

Ijsafzetting op windturbines komt in Nederland gemiddeld 2 tot 7 dagen per jaar voor. Of er ijs wordt gevormd op turbines is afhankelijk van:

- omgevingstemperatuur*
- temperatuur van de windturbine*
- luchtvochtigheid*
- windkracht*
- windrichting*

Het ijs wordt meestal gevormd op de rotorbladen, wat het risico met zich meebrengt dat het losraakt en valt. Dit kan letsel aan passanten of schade aan gebouwen en ander materieel in de directe omgeving van de windturbine veroorzaken. Als het gebied onder de turbine vrij toegankelijk is, moet het risico op afvallend ijs worden beoordeeld. Indien nodig moeten maatregelen worden genomen om de risico's te verminderen, bijvoorbeeld met ijsdetectie en een stilstandregeling.

De Nederlandse WindEnergie Associatie (NWEA) heeft een veiligheidsprotocol opgesteld, waarin richtlijnen zijn opgenomen voor het omgaan met ijsafzetting op windturbines. Verschillende moderne windturbines beschikken over een speciale coating waardoor ijsafzetting niet mogelijk is. Ondanks dat het protocol voldoende zekerheid biedt in relatie veiligheid tegen vallend ijs, gaat de gemeente ook na of het mogelijk is dit onderdeel te laten zijn van de aanbesteding.

De door reclamant gevreesde risico's zijn derhalve niet aan de orde.

Opmerking 8.6

In de door de BKH in 2015 in samenwerking met de gemeente gemaakte folder “Samenwerken aan duurzaamheid 2015-2020”, was de primaire opzet in de uitwerking voor Lorentz I, II en III, dat zoveel mogelijk platte daken op de industriegebieden zouden worden voorzien van zonnepanelen.

Omdat financiering uitbleef, hebben reclamanten vooruitlopend daarna zelf geïnvesteerd. Windturbines die aanvankelijk waren gesitueerd op Lorentz III, werden zonder nadere toelichting of overleg verplaatst naar het industriegebied Lorentz I bij ons bedrijfsgebouw. Als gevolg van de publicaties daarover, de waarde van het bedrijfspand direct al in negatieve zin werd aangetast. Na publicatie van de plannen om op een afstand van 80 meter van het bedrijf een windturbine te plaatsen, zijn de gevolgen voor de verkoopbaarheid en verhuurbaarheid min of meer dramatisch.

De waardedaling van het bedrijfspand is extreem. De verhuurbaarheid aanzienlijk afgenomen. Om enige verhuurinkomsten te behouden, zijn de huurprijzen voor onze kantoorruimten en opslagruimte drastisch naar beneden bijgesteld

Samenvatting van benoemde punten die schade en/of letsel kunnen veroorzaken;

- geluidoverlast
- elektro magnetische straling
- slagschaduw
- risico's vallend ijs

Deze vier genoemde punten, kunnen zoals uit publicaties blijkt, allemaal schade, letsel, ziekte of zelfs blijvende invaliditeit veroorzaken bij mensen. Op grond daarvan kunnen de huidige gebruikers van het gebouw ons als eigenaar van dit bedrijfsgebouw aansprakelijk stellen voor de gevolgen. De materiële en financiële gevolgen hiervoor zijn door ons niet te overzien. Naast genoemde risico's kunnen de gevolgen van verzuim of vertrek van medewerkers, leiden tot verlies aan omzet.

Commentaar

Alle genoemde punten (geluid, slagschaduw, EMS en vallend ijs, Lorentz III) zijn hiervoor reeds beantwoord.

Opmerking 8.7

Reclamanten hebben met de ingediende zienswijze op het plaatsen van windmolens op de huidige locatie, destijds globaal kennisgenomen van de in 2013 eveneens door Royal Haskoning/DHV opgemaakte quickscan windenergielocaties Provincie Gelderland - Gemeente Harderwijk. Hierin wordt de haalbaarheid van de diverse locaties genoemd. Opmerkelijk is dat hierin locatie 2A waar men nu wil starten (direct aan het Veluwemeer) op Lorentz I, daarin juist als ongeschikt genoemd wordt vanwege de aanwezigheid van gebouwen (waaronder het bedrijfsgebouw van reclamant) op dit bedrijventerrein. Reclamanten hebben als belanghebbende geen enkele helderheid van de Gemeente Harderwijk kunnen krijgen, waarom men na dit gedegen onderzoek en gemotiveerd advies is afgeweken.

Reclamanten verzetten zich tegen het besluit van de Gemeente Raad tegen de plaatsing van de windturbine wt2. Op grond van genoemde argumenten, houden reclamanten de gemeente Harderwijk verantwoordelijk voor alle reeds ontstane en nog te ontstane schade voor hun bedrijven, in relatie tot de huidige plannen Windpark Lorentz Harderwijk.

Commentaar

De reden waarom afgeweken wordt van een advies uit 2013 is gemotiveerd in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) van 2017 bij de start van de m.e.r.-procedure. Tevens is in het MER (hoofdrapport, hoofdstuk 2) nader ingegaan op de locatieonderbouwing. Ook is het altijd mogelijk om planschade te claimen via de procedures die daarvoor zijn.

Conclusie

Deze zienswijze geeft geen aanleiding het ontwerpbestemmingsplan gewijzigd vast te laten stellen.

Zienswijze 9

Opmerking 9.1

Gelet op de Wet natuurbescherming en de Algemene wet bestuursrecht is niet alleen onderzoek naar gevolgen voor de functie van flyzones en gebieden van belang. Ook is van belang of en in welke mate het plan schadelijk kan zijn voor de verschillende beschermde soorten en in hoeverre wordt voldaan aan de zorgplicht. Daarbij gaat het zowel om soorten vanwege de Vogel- en Habitatrichtlijn als soorten die vallen onder de Wet natuurbescherming. De Vogelbescherming en Sovon hebben een Nationale Windmolenrisicokaart uitgebracht waaruit op te maken valt waar plaatsing van windmolens meer of minder negatieve effecten kan hebben. Reclamanten vragen of het is getoetst aan deze kaart en de achterliggende gegevens.

Commentaar

Zie commentaar op opmerking 6.2. De windmolenrisicokaart is te globaal om in kader van de Wet Natuurbescherming te toetsen.

Opmerking 9.2

Van belang is om alle beschikbare kennis en deskundigheid bij de besluitvorming te betrekken. Indien blijkt dat er sprake is van omissies in het uitgevoerd effectonderzoek, zoals t.a.v. de flyzones, zal er alsnog aanvullende onderzoek moeten worden uitgevoerd. In dat kader vragen reclamanten in ieder geval om, indien het plan doorgang kan vinden, te voorzien in een monitoringsprogramma met regelmatige tussentijdse evaluatie over mogelijke vogel- en vleermuisslachtoffers. De bevindingen van die evaluatie zullen, indien sprake zou blijken te zijn van belangrijke aantallen slachtoffers, ertoe moeten bijdragen dat onderzocht wordt welke aanvullende maatregelen kunnen worden getroffen om het aantal aanvaringen/slachtoffers te voorkomen dan

Commentaar

Ten aanzien van vleermuizen is een stilstandvoorziening in de voorschriften opgenomen. Bij het toepassen van een stilstandvoorziening wordt monitoring niet als extra voorschrift opgenomen, omdat met de stilstandvoorziening het aantal mogelijke slachtoffers al met 80-90% wordt gereduceerd. Met deze reductie blijft het aantal mogelijke slachtoffers met zekerheid onder de 1% extra mortaliteit.

Voor vogels is geconstateerd dat het aantal mogelijke slachtoffers onder de 1% extra mortaliteit blijft en dat een stilstandvoorziening voor vogels daarom niet nodig is. Bij twijfelgevallen wordt soms een monitoringsinspanning voorgeschreven, op basis waarvan in latere instantie een stilstandvoorziening kan worden voorgeschreven. Bij windpark Lorentz is er geen twijfel over het niet nodig zijn van een stilstandvoorziening voor vogels.

Opmerking 9.3

Reclamanten vinden het wenselijk dat er vanuit de omgeving zo optimaal mogelijk geparticipeerd kan worden in het windenergieproject. Daarbij onderscheiden zij:

1. overleg over landschappelijke inpassing en het natuur inclusief ontwerp met omwonenden, gemeente en lokale natuurorganisaties;
2. afdracht ten behoeve van een gebiedsfonds, waarmee duurzame projecten in Harderwijk gefinancierd kunnen worden;
3. zo mogelijk de ontwikkeling en de exploitatie van het windpark door een lokale energiecoöperatie, die erin voorziet dat een groot aantal burgers financieel kan participeren, en de opgewekte energie bij voorkeur lokaal benut kan worden.

Commentaar

Dit wordt door de gemeente onderschreven. Er zijn diverse mogelijkheden voor participatie in het project. Er wordt reeds geruime tijd de mogelijkheid geboden om deel te nemen aan het ontwerp- en ontwikkelproces. Zowel door bedrijven als door inwoners wordt er reeds in dit proces geparticipeerd. Omdat de gemeente de ontwikkeling van het project zelf verder vorm en inhoud geeft, is er maximaal sprake van lokale benutting van de opbrengsten. De inhoud van het participatieplan wordt nog verder vorm gegeven in de komende maanden. Dat er een gebiedsfonds komt, is één van de meest waarschijnlijke opties daarin. Dit is ook wat in de meeste participatie-bijeenkomsten en -activiteiten als meest wenselijk naar voren is gebracht door de deelnemers.

Conclusie

Deze zienswijze geeft geen aanleiding het ontwerpbestemmingsplan gewijzigd vast te laten stellen.

Zienswijze 10

Opmerking 10.1

Uit het MER hoofdrapport komt alternatief 2b, met een windturbine op het terrein van Calduran, als beste naar voren. Ten onrechte wordt dit alternatief echter niet als VKA aangemerkt, maar vindt door een aantal aantoonbaar onjuiste en zeer twijfelachtige keuzes een onjuiste vergelijking plaats om zo uit te komen bij een voorkeursalternatief (VKA) waarbij de windturbine locatie van het terrein van Calduran wordt verschoven naar het terrein van het waterschap. Dit terwijl de gemeente weet dat op de locatie een ervaren partij op het gebied van windenergie - Pure Energie - te kennen heeft gegeven een windturbine te willen realiseren. Dit maakt dat er sprake is van eigendomsplanologie en dat de inwoners van de woonwijk Waterfront bij realisatie van het VKA te maken krijgen met aanzienlijk meer milieueffecten dan bij de realisatie van alternatief 2b met een windturbine op het terrein van Calduran.

Commentaar

De keuze van het VKA is niet alleen gebaseerd op het MER. De gemeente mag hier ook andere afwegingen in betrekken. In paragraaf 3.2 van het MER (hoofdrapport, deel 1) is de keuze voor het VKA nader gemotiveerd. Er is met het VKA geen sprake van "aanzienlijk meer milieueffecten" ten opzichte van het onderzochte alternatief 2b.

De gemeente ontwikkelt het windenergie project zelf en heeft over samenwerking gesproken met Calduran en Pure Energie. De afgelopen jaren heeft de gemeente regelmatig overlegd over de samenwerkingsvoorwaarden. In deze gesprekken en in schriftelijke communicatie is consequent aangegeven welke voorwaarden de gemeente aan de samenwerking stelt. Over de samenwerkingsvoorwaarden is met Calduran/Pure Energie (onderdeel van Raedthuys BV.) geen overeenstemming bereikt.

Opmerking 10.2

Enkele van de in het MER aantoonbaar onjuiste en zeer twijfelachtige keuzes waardoor de locatie van de door de gemeente gewenste partij (het waterschap) in het VKA terecht is gekomen, wordt hieronder verder toegelicht.

Verschillende referentie windturbines Qua energieopbrengst en CO2 reductie laat het MER hoofdrapport het VKA ten opzichte van alternatief 2b veel beter scoren. Echter is er in het geval van het VKA gerekend met een grotere windturbine, die logischerwijs meer energie kan opwekken.

Op het gebied van 'Natuur' scoort het VKA veel beter dan de overige varianten. Dit omdat er in het specifieke geval van het VKA rekening wordt gehouden met een 'stilstandsvoorziening', maar bij de overige varianten niet.

Op het aspect 'slagschaduw' scoort het VKA veel beter dan de meeste overige varianten. Dit omdat er in het specifieke geval van het VKA rekening wordt gehouden met een 'stilstandsvoorziening' die de hoeveelheid slagschaduw reduceert, maar bij de overige varianten niet. Dus hier worden wederom appels met peren vergeleken, en niet appels met appels.

In het VKA is de afstand van de meest zuidelijke windturbine tot de dichtstbijzijnde woningen van Waterfront significant kleiner geworden ten opzichte van alternatief 2b. Het VKA is daarmee ruimtelijk en qua milieueffecten zeer discutabel. De windturbine op het perceel van het waterschap komt circa 200 meter dichterbij de dichtstbijzijnde woningen van Waterfront te staan in vergelijking met de eerder beoogde windturbinepositie op het terrein van Calduran. Een verschuiving van 200 meter heeft aanzienlijke invloed op bijvoorbeeld de hoeveelheid geluid die wordt veroorzaakt op de woonwijk Waterfront en de binnenstad van Harderwijk en het zicht vanuit deze wijken op het windpark. Dit nieuwe zicht op het windpark had in het MER hoofdrapport aanzienlijk negatiever beoordeeld moeten worden. Met geen woord wordt gerept over het feit dat de windturbine op de locatie waterschap veel dichterbij de woonwijk Waterfront komt te staan. Vervolgens wordt deze windturbine wel in het VKA opgenomen in plaats van de windturbine op de locatie Calduran. Dit gebeurt op basis van een onvolledige beoordeling en dus zonder onderbouwing voor dit besluit.

De opmerking op blz. 15 van het MER dat in het VKA door de ligging van de derde turbine (turbine waterschap) toch een zekere regelmaat ontstaat waarmee de herkenbaarheid enigszins beter is dan bij alternatief 2 (met windturbine Calduran) kunnen reclamanten niet volgen. Door de grotere tussenafstand tussen WT 1 en de locatie van het waterschap is deze regelmaat juist ver te zoeken. De verschuiving van de windturbine van de locatie Calduran naar de locatie van het waterschap is landschappelijk niet verdedigbaar. Ook zullen de hoeveelheid geluid en slagschaduw op de woningen van Waterfront ten gevolge van de zuidelijke windturbine uit het VKA aanzienlijk toenemen ten opzichte van de situatie waarbij de zuidelijke windturbine gerealiseerd wordt op het terrein van Calduran.

Op pagina 29 van het MER hoofdrapport staat dat “De windturbine van Calduran wordt vervangen door een windturbine op het waterzuiveringsterrein van het Waterschap, dichtbij het terrein van Calduran. De belangrijkste reden hiervoor is dat een turbine op het terrein van Calduran kan interfereren met WT1 wat de energie opbrengsten beperkt, terwijl de milieueffecten niet of nauwelijks anders zijn.” Deze conclusie is echter onjuist. Er wordt gesuggereerd dat de windturbine op het terrein van Calduran kan interfereren met windturbine 1. Deze mogelijke interferentie is niet feitelijk aangetoond en het effect zal niet significant zijn. Op basis van onze ervaring van 25 jaar in het ontwikkelen, realiseren en exploiteren van windturbines geeft de tussenafstand tussen windturbine 1 en de locatie Calduran geen significante effecten als het gaat om windturbines die elkaar interfereren. Opmerkelijk in dit kader is dat in het MER hoofdrapport helemaal niet wordt ingegaan op het mogelijke effect van de juist krappere tussenafstand van windturbine 1 en 2. De afstand tussen WT 1 en de locatie Calduran zou te klein zijn. Mocht er al sprake zijn van een gering negatief effect op de elektriciteitsopbrengst, weegt dit bij lange na niet op tegen de hiervoor benoemde negatieve milieueffecten van de windturbinelocatie waterschap op de woonwijk Waterfront.

Conclusie MER hoofdrapport

De keuze voor het VKA is gelet op de gangbare m.e.r.-systematiek zeer discutabel. Zeker met het voorhanden zijn van een opstellingsvariant (alternatief 2b) die qua (milieu) effecten beter scoort dan het VKA en waarvoor bovendien een partij is die tijdig heeft aangegeven een windturbine op deze locatie te willen realiseren. Uit de complete strekking van het MER hoofdrapport blijkt dat op basis van ongefundeerde en onjuiste argumenten naar het gewenste VKA is toegeschreven.

Commentaar

De keuze van het VKA is niet alleen gebaseerd op het MER. De gemeente mag hier ook andere afwegingen in betrekken. In paragraaf 3.2 van het MER (hoofdrapport, deel 1) is de keuze voor het VKA nader gemotiveerd. Er is met het VKA geen sprake van “aanzienlijk meer milieueffecten” ten opzichte van het onderzochte alternatief 2b. Uit gesprekken met windturbine leveranciers is gebleken dat een grotere afstand tussen WT 1 en de derde windturbine, de windturbine op de locatie van het Waterschap de voorkeur geniet wat betreft mogelijke interferentie.

Opmerking 10.3

De gemeente Harderwijk heeft reclamanten bevestigd dat er begin 2019 (private) afspraken zijn gemaakt tussen de gemeente en het waterschap Vallei en Veluwe over het verschuiven van de windturbinelocatie naar het terrein van het waterschap. De gemeente heeft dus met vooringenomenheid het MER traject doorlopen. In het MER is dan ook aantoonbaar en ongefundeerd toegerekend naar het vooraf reeds bepaalde VKA. Ook tijdens een officiële hoorzitting bij de bezwaarschriftencommissie heeft de gemeente Harderwijk gezegd dat men met het waterschap heeft afgesproken een windturbine op het terrein van het waterschap mogelijk te maken. Hiervoor ontstond de noodzaak om de verschuiving koste wat het kost als VKA uit het MER te laten komen.

Mede daarom is deze verschuiving ruimtelijk en juridisch niet verdedigbaar. De gemeente heeft op basis van eigen financiële belangen een (ruimtelijk) besluit heeft genomen dat qua (milieu) effecten aanzienlijk nadeliger uitpakt voor haar inwoners. Er is sprake van eigendomsplanologie.

Reclamanten hebben en bij de gemeente Harderwijk als een verzoek ingediend op grond van de Wet openbaarheid bestuur (Wob). De gemeente meldde daarop dat er geen documenten zijn die hier betrekking op hebben, echter van het waterschap kregen reclamanten 70 documenten waaruit blijkt dat er wel degelijk afspraken zijn tussen de gemeente en het waterschap. Er is zelfs sprake van een

getekende samenwerkingsovereenkomst tussen de gemeente en het waterschap voor het samen ontwikkelen van windenergie op het terrein van Lorentz. Hieruit kan maar één conclusie worden getrokken: de gemeente Harderwijk heeft de Wet openbaarheid bestuur overtreden door te stellen dat er geen documenten zijn, terwijl deze er wel degelijk zijn. Reclamanten vinden dit een zeer dubieuze en kwalijke gang van zaken.

Commentaar

De gemeente ontwikkelt het windenergie project zelf en heeft over samenwerking gesproken met Calduran en Pure Energie. De afgelopen jaren heeft de gemeente regelmatig overlegd over de samenwerkingsvoorwaarden. In deze gesprekken en in schriftelijke communicatie is consequent aangegeven welke voorwaarden de gemeente aan de samenwerking stelt. Over de samenwerkingsvoorwaarden is met Calduran/Pure Energie (onderdeel van Raedthuys BV.) geen overeenstemming bereikt.

Begin 2019 was er nog geen samenwerkingsovereenkomst met het Waterschap Vallei en Veluwe. Met het waterschap heeft de gemeente overeenstemming bereikt over de samenwerkingsvoorwaarden. Deze samenwerkingsvoorwaarden zijn vastgelegd in de Samenwerkingsovereenkomst planvoorbereiding Windenergie op Lorentz (12 december 2019).

Opmerking 10.4

Met de gemeente Harderwijk is uitgebreid gesproken over het aanbieden van mogelijkheden tot (financiële) participatie. Hiervoor hebben reclamanten een voorstel gedaan die door de gemeente als onvoldoende werd betiteld. Tijdens geen van de contactmomenten is echter, ondanks verzoeken van reclamanten, schriftelijk of mondeling door de gemeente aangegeven welke criteria de gemeente hanteert t.a.v. voldoende participatie. De gemeente heeft enkel verwezen naar het raadsbesluit van 27 maart 2014. In dit raadsbesluit worden uitsluitend een aantal locaties aangegeven waar ruimtelijke medewerking wordt verleend aan de realisatie van windenergie. De gemeenteraad heeft dus in haar vergadering van 27 maart 2014 nooit besloten tot een participatie-eis. Het punt uit het Collegebesluit d.d. 3 december 2013 (zie bijlage 7) is uitdrukkelijk niet overgenomen in het raadsbesluit. Dit betekent dat een participatie-eis op grond van het raadsbesluit door de gemeente niet als argument gebruikt kan worden om geen medewerking te willen verlenen aan de plaatsing van een windturbine op het terrein van Calduran.

Ook is dit met zekerheid geen ruimtelijk of milieu-argument dat een rol mag spelen bij de totstandkoming van een VKA. Dit is echter gelet op het toeschrijven naar het gewenste VKA juist wel wat hier is gebeurd. Reclamanten hebben een zeer ruimhartig voorstel voor financiële participatie gedaan. In het kader van de besluitvorming over een Wob-verzoek door de gemeente is aangegeven dat er geen documenten zijn met afspraken met het waterschap over participatie. Dit zou betekenen dat er door de gemeente een qua milieu-effecten zeer discutabel besluit is genomen door de verschuiving toe te staan terwijl een belangrijk argument voor deze verschuiving de participatiemogelijkheden zijn.

Zoals hiervoor aangegeven bevat het raadsbesluit van 27 maart 2014 geen participatie-eis. Ook het Collegebesluit van 3 december 2013 bevat uitsluitend de eis dat de mogelijkheid moet worden geboden om te participeren. Deze mogelijkheid bieden reclamanten in hun verbeterde voorstel d.d. 8 mei 2019 zeer ruimhartig. In de (afwijzings) brief van de gemeente Harderwijk wordt aangegeven dat de participatie-eis zou inhouden dat inwoners en bedrijven van Harderwijk een prominente rol wordt geboden. Dit staat echter niet in het raadsbesluit, noch in het collegebesluit. Uitsluitend in het Routeformulier college en raad d.d. 14 oktober 2013 (bijlage 8) wordt als uitleg van het tweede beslispoint uit het Collegebesluit aangegeven dat genoemde partijen 'een prominente rol krijgen in het proces dat volgt bij de daadwerkelijke realisering van windenergieprojecten' (onderstreping Pure Energie Wind B.V.). Dit betekent dus dat zo er al een participatie-eis zou bestaan, deze participatie-eis ziet op het betrekken van burgers en bedrijven bij het proces om te komen tot de realisatie van windturbines.

Duidelijk is dat pas in het kader van een vooroverleg tussen een initiatiefnemer en burgers en bedrijven gesproken wordt over financiële participatie. De inhoud van ons aanbod tot financiële participatie dat wij vrijwillig aan de gemeente kenbaar hebben gemaakt, kan door de gemeente dus

niet als argument worden gebruikt om ons niet te betrekken bij de ontwikkeling van het windenergieproject.

Uit de van het waterschap ontvangen getekende samenwerkingsovereenkomst blijkt dat de financiële participatieafpraak tussen de gemeente en het waterschap zeer vrijblijvend is. Het aangeboden bedrag per opgewekte MWh lijkt ruim, maar is absoluut geen harde toezegging. Er wordt gesproken over een ambitie welke pas later wordt uitgewerkt. Na mogelijke besluitvorming door de gemeenteraad over het bestemmingsplan kan het financiële aanbod dus nog vrij eenvoudig (naar beneden) worden bijgesteld. Het is dus maar zeer de vraag of het financiële aanbod van het waterschap uiteindelijk beter is dan de door ons aangeboden en wel gegarandeerde (financiële) participatie.

Commentaar

De gemeente ontwikkelt het windenergie project zelf en heeft over samenwerking gesproken met Calduran en Pure Energie. De afgelopen jaren heeft de gemeente regelmatig overlegd over de samenwerkingsvoorwaarden. In deze gesprekken en in schriftelijke communicatie is consequent aangegeven welke voorwaarden de gemeente aan de samenwerking stelt. Over de samenwerkingsvoorwaarden is met Calduran/Pure Energie (onderdeel van Raedthuys BV.) geen overeenstemming bereikt.

Begin 2019 was er nog geen samenwerkingsovereenkomst met het Waterschap Vallei en Veluwe. Met het waterschap heeft de gemeente overeenstemming bereikt over de samenwerkingsvoorwaarden. De gemeente en het Waterschap hanteren vergelijkbare uitgangspunten bij de ontwikkeling en hebben een vergelijkbare ambitie. De Gemeente en Waterschap willen ook veel verder gaan in de invulling van de financiële participatie. Dit blijkt ook uit het grote verschil in participatie bijdrage tussen Gemeente en Waterschap en Pure Energie/Calduran. Deze samenwerkingsvoorwaarden zijn ook vastgelegd in de Samenwerkingsovereenkomst planvoorbereiding Windenergie op Lorentz (12 december 2019).

Opmerking 10.5

In de bijlagen van de aanvraag omgevingsvergunning zijn locaties van aanrijroutes en benodigde ruimte voor de kraan geprojecteerd op het terrein van Calduran. Hierover heeft geen afstemming plaatsgevonden en is geen toestemming afgegeven door de grondeigenaar. Het bestemmingsplan is hiermee niet uitvoerbaar en kan ook om deze reden niet worden vastgesteld. De specifieke locatie van de windturbine op het terrein van het waterschap zorgt voor negatieve (milieu)effecten op het terrein van Calduran. Dit is in het MER en het ontwerp bestemmingsplan onvoldoende in beeld gebracht. Daarnaast heeft er geen afstemming plaatsgevonden met Calduran over wiekoverdraai over een terrein wat door hen in gebruik is.

Commentaar

In de aanvraag omgevingsvergunning zijn voor de turbine op het perceel van het waterschap twee aanrijroutes geprojecteerd. De route over het terrein van Calduran was bedoeld voor een eventuele aanvoer van de turbine over het water. Hiervan is geen sprake, van deze mogelijkheid wordt geen gebruik gemaakt. De turbine wordt via het terrein van het waterschap aangevoerd.

De opstelplaats van de kraan is gelegen op het terrein van het waterschap. Dit perceel wordt momenteel gehuurd door Calduran. Er zal daarom overleg plaatsvinden over het gebruik van deze grond. Het is evenwel niet juist dat de opstelplaats voor de kraan op het eigendom van Calduran is gesitueerd.

Over de overdraai van de wieken zal eveneens nog nader overleg worden gevoerd. Dit betekent evenwel niet dat hierdoor de uitvoerbaarheid van het bestemmingsplan niet is gegarandeerd. Gelet op artikel 9g van de Elektriciteitswet 1998 is het te realiseren windpark (meer dan 5 MW) een openbaar werk van algemeen nut. Op grond hiervan kan ten behoeve van de toegangswegen en de overdraai een gedoogplicht op grond van de belemmeringenwet privaatrecht worden afgedwongen. Omdat dit niet de voorkeur heeft van de gemeente zal nader overleg worden gevoerd. De zienswijze leidt op dit punt niet tot een wijziging van het bestemmingsplan.

Indiener stelt zonder enige motivering dat in het MER en ontwerpbestemmingsplan eventuele negatieve (milieu)gevolgen op het terrein van Calduran onvoldoende in beeld zijn gebracht. Niet valt in

te zien waarop dit is gebaseerd. In zowel het MER als het bestemmingsplan zijn de effecten per turbine beschreven. Er wordt ingegaan op alle relevante milieueffecten van de turbine. Omdat de zienswijze verder niet is gemotiveerd, leidt deze op dit punt niet tot een wijziging van het MER en het bestemmingsplan.

Opmerking 10.6

Er is een bestemmingsplan opgesteld waarbij een windturbine aanzienlijk dichterbij woonwijk Waterfront geplaatst wordt dan nodig is. Uit het MER blijkt dat op basis van ongefundeerde en onjuiste argumenten naar het gewenste VKA is toegeschreven. Niet vanwege milieuargumenten, maar vanwege eigen (financiële) belangen van de gemeente. Reclamanten verzoeken het MER opnieuw uit te voeren zonder de in onze zienswijze genoemde aantoonbaar onjuiste en zeer twijfelachtige keuzes en het VKA dat uit het nieuwe MER komt in het bestemmingsplan vast te leggen. Ook dient de cumulatietoets in het kader van de vergunning Wnb opnieuw uitgevoerd te worden.

Commentaar

De keuze van het VKA is niet alleen gebaseerd op het MER. De gemeente mag hier ook andere afwegingen in betrekken. In paragraaf 3.2 van het MER (hoofdrapport, deel 1) is de keuze voor het VKA nader gemotiveerd.

De cumulatietoets in het kader van de vergunning Wnb is volgens de vergunningverlener correct uitgevoerd.

Conclusie

Deze zienswijze geeft geen aanleiding het ontwerpbestemmingsplan gewijzigd vast te laten stellen.

6. Samenvatting

Samengevat geven de zienswijzen aanleiding om het ontwerp van het bestemmingsplan Lorentz – Partiële herziening windmolens op de volgende punten te wijzigen:

- 1. Op de verbeelding van het ontwerpbestemmingsplan worden de abusievelijk omgewisselde vrijwaringszone en veiligheidszone hersteld;*
- 2. In de toelichting van het ontwerp bestemmingsplan "Lorentz - Partiële herziening windmolens" wordt alsnog aandacht besteed aan de binnen het radarverstoringgebied geldende restricties.*
- 3. Voor het aantonen dat het functioneren van de radarinstallaties van het Ministerie van Defensie niet in onaanvaardbare mate worden verstoord is intussen een verklaring van geen bezwaar afgegeven. Deze wordt als bijlage toegevoegd aan de plantoelichting.*

Bijlage Slagschaduw main result